

Univerzita Karlova

Filozofická fakulta

Ústav politologie

Bakalářská práce

Martin Medvíd

Liberální institut a jeho role v etablování neoliberalismu po roce 1989

Liberal Institute and its role in political promotion of neoliberalism after 1989

Poděkování

Rád bych poděkoval vedoucímu práce doc. PhDr. Ing. Milanu Znojovi, Csc. za podnětné postřehy a velmi vstřícný přístup po celou dobu psaní práce. Také děkuji Liberálnímu institutu za poskytnutí přístupu k archivním materiálům. A v poslední řadě děkuji Bc. Janu Wegmanovi za pomoc s překladem některých německých materiálů.

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci vypracoval samostatně, že jsem řádně citoval všechny použité prameny a literaturu a že práce nebyla využita v rámci jiného vysokoškolského studia či k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze dne 13. 5. 2021

.....

Martin Medvíd'

Abstrakt

Tématem bakalářské práce je Liberální institut a jeho vliv na utváření ideologie pravicových politiků a stran po listopadu 1989. Předmětem zájmu bude vztah mezi Liberálním institutem jako aktérem a vládou či politickými stranami s cílem zjistit, nakolik byl Liberální institut důležitým účastníkem procesu, díky němuž se z okrajové teorie neoliberalismu stal klíčový prvek ideologie vlády Občanské demokratické strany a premiéra Václava Klause. Liberální institut byl jedním z prvních think tanků v českém prostředí, k jehož zkoumání budou využity metody, jež umožní popsat jeho chování během ekonomické, potažmo demokratické transformace. Bakalářská práce bude rozdělena na dvě části. V teoretické části bude vyložen neoinstitucionalistický pohled na instituce a popsán Liberální institut jako aktér v politickém procesu. Osvětleny budou důvody pro založení Liberálního institutu, jaké byly jeho cíle, kdo ho zakládal a jaká byla jeho role ve veřejném prostoru. Půjde o druh instituce, která do vzniku Liberálního institutu v české politice neexistovala. Následovat bude praktická část, kde na několika případech (např. zákony o privatizaci nebo liberalizace cen) půjde o to zjistit, nakolik byl Liberální institut důležitým činitelem a jak se při tom institutu dařilo politicky etablovat ideologii neoliberalismu.

Klíčová slova: Liberální institut, neoliberalismus, demokratická transformace, neoinstitucionalismus

Abstract

Focus of thesis is Liberal Institute and its role in establishment of ideology of right-wing politicians and parties after November 1989. Focus of research is relationship between Liberal institute as actor and government or political parties. Objective is to determine how important participant was Liberal institute in process of neoliberalism rising from marginal theory to key element of ideology of government of Civic Democratic Party and prime minister Václav Klaus. Liberal institute was one of the first think tanks in Czech Republic. Therefore, research will be done by methods which will facilitate describing its behavior during economic or democratic transition. Thesis will be divided between two parts. In theoretical part will be description of neoinstitutional approach toward institutions and Liberal Institute as actor in political process. It will outline reasons for founding of Liberal Institute, his goals, who founded it and its role in politics. It is the kind of institution which did not exist before founding of Liberal institute. Empirical part will illustrate how important actor Liberal institute was and how it managed promote ideology of neoliberalism. Several occasions will be used like privatization laws or liberalization of market.

Keywords: Liberal Institute, neoliberalism, democratic transformation, new institutionalism

Obsah

Úvod.....	6
1. Nový institucionalismus	8
1.1 Historický institucionalismus.....	10
1.2 Racionalistický institucionalismus.....	10
1.3 Sociologický institucionalismus.....	11
1.4 Konstruktivistický institucionalismus.....	12
1.5 Nový institucionalismus a zkoumání Liberálního institutu	12
2. Liberální institut.....	14
2.1 Historie.....	14
2.2 Personální propojení se státními a soukromými organizacemi.....	21
2.3 Aktivity institutu ve vzdělání	23
2.4 Kontakty se zahraničím.....	24
2.5 Ideologie.....	27
3. Liberální institut a ekonomická transformace	34
3.1 Liberální institut a penzijní reforma.....	37
Závěr	40
Seznam literatury	42

Úvod

Sametová revoluce a následný polistopadový vývoj je zlomovým momentem v novodobých dějinách českého národa. Obdobím, kdy se střetávaly rozdílné ideje jak vybudovat společnost svobodnou a demokratickou po desítkách let komunistické totality. Překvapivě v této době uspěl Václav Klaus a jeho politika postavená na ideji volného trhu, která byla rozdílná od politického směřování mnoha občanských vůdců revoluce. Ještě před změnou režimu se v československých ekonomických institucích utvořila skupina lidí, která vytvořila svůj svébytný politický program a zaujala pevné stanovisko k budoucímu směřování společnosti.

Tito ekonomové liberálního smýšlení naplno využili příležitostí, které jim revoluce a změna společenských poměrů poskytla. Velká část z nich během několika měsíců po 17. listopadu založila Liberální institut. Ten se stal první institucí svého druhu v Československu. Měl sloužit k propagaci liberálních idejí a pohledů na transformující se společnost a nabízet svá řešení k tehdejším problémům. Dnes bychom takovou instituci pojmenovali jako think-tank.

Při vědomí, že byl institut významným centrem liberálů chtějící ovlivňovat politiku, můžu formulovat hypotézu. Ta zní: Liberální institut vytvořil specifickou organizační platformu, díky které lidé z akademického prostředí mohli významně ovlivňovat ekonomickou transformaci a mohli mít politický vliv, ačkoliv se neorganizovali v politické straně a neúčastnili se politické soutěže o hlasy občanů. Tu chci potvrdit nebo vyvrátit pomocí následujících otázek: Jaké ideje a jakými metodami je Liberální institut prosazoval? Jaký měl institutu vztah s vládou, případně s dalšími aktéry v tehdejší společnosti? Jak ovlivnil a hodnotil podobu ekonomické transformace a privatizace, stěžejní bod zavádění liberálních idejí do české společnosti? A jak se institut a jeho vztahy v průběhu času proměnily? Toho chci docílit popsáním chování institutu a jeho ideologie do roku 1998, kdy končí období pravicových vlád Václava Klause a jeho prosazovaný způsob transformace společnosti.

Pro mé bádání jsem zvolil metodu nového institucionalismu. Ta dle mého názoru umožňuje nejlépe Liberální institut zkoumat jako aktéra politického procesu. Tu kombinuji s kvalitativní analýzou dokumentů a textů, pomocí níž se snažím rekonstruovat institucionální vývoj a chování institutu. Neoinstitucionalismus jako metodu zkoumání popisují v první kapitole, kde dále rozvádím vhodnost tohoto přístupu pro zkoumání Liberálního institutu.

V druhé kapitole se zabývám samotným Liberálním institutem, jeho fungováním a vývojem. Tematicky jsem tuto kapitolu rozdělil na několik podkapitol, které se zabývají jednotlivými

oblastmi, kde se snažil institut uplatňovat svůj vliv. Jelikož o institutu neexistuje žádná sekundární literatura, tak zde využívám hlavně primární zdroje získané z archivu Liberálního institutu a jím vydané publikace v dané době.

Třetí část se zabývá vztahem mezi Liberálním institutem a ekonomickou transformací. Nejedná se o obsáhlý výklad transformace, ale zabývám se zde jeho názorem, kritikou ale i ovlivňováním jejího průběhu. Opírám se zde o práce Tomáše Ježka, nejvlivnějšího člena Liberálního institutu a jednoho z hlavních architektů transformace, ale i další publikace Liberálního institutu. V podkapitole se zabývám důchodovou reformou, na které ukazují, jak se institut zapojoval do diskusí o konkrétních problémech a jak prosazoval svá řešení.

Liberální institut svojí ideologii nazývá klasickým liberalismem nebo pouze liberalismem. Dnes by ji politologové nazvali neoliberalismem, případně až libertarianismem. Každopádně se jedná o ideologii vycházející z díla F.A. von Hayeka a jeho následovníků, která byla dominantní v západní pravici osmdesátých let. Pro potřeby mé práce používám pojmosloví, které se vyskytuje v tehdejších pracích Liberálního institutu. Tedy liberalismus nebo klasický liberalismus.

1. Nový institucionalismus

Moje práce nemůže začít jinak než pojednáním o novém institucionalismu. Před hlavní částí práce je potřeba vyjasnit si teoretické východisko, které nový institucionalismus nabízí a jeho metodologii, se kterou budu pracovat. Pohled nového institucionalismu na politiku se značně liší od jiných přístupů ke studiu politiky a zkoumá interakci mezi institucemi v širším smyslu a politickým procesem. Nový institucionalismus se vymezuje proti předešlým politickým teoriím jako behaviorismus nebo realismus, které instituce chápou jako arénu konfliktu.¹

Nový institucionalismus navazuje, ale i vymezuje se proti jeho předchůdci, starému institucionalismu. Starý institucionalismus byl dominantní teorií politologie do padesátých let minulého století. Objektem jeho zkoumání byly například zákony, ústavy, struktury vládních úřadů apod. Staří institucionalisté se zabývali strukturou vlády, namísto širším pojmem vládnutí. Kritici namítali, že se institucionalismus dá použít jen při zkoumání westminsterského způsobu parlamentní demokracie, který se snažili ve svých pracích propagovat (jedním z významných institucionalistů byl například americký prezident Woodrow Wilson).² Po této kritice institucionalismus na čas ustupuje do pozadí.

V osmdesátých letech se pozornost politologů začíná přesouvat zpátky k institucím. Ty předešlé teorie chápali jako pouhá uskupení jednotlivců, kteří se snaží zvětšit dopad svých rozhodnutí (behavioristé, teorie racionální volby). Politologové March a Olsen³ v polovině osmdesátých let poprvé použili termín nový institucionalismus a argumentovali, že instituce hrají větší roli v politickém procesu, než je jim přikládáno. Každá instituce je souborem pravidel a struktur, které jsou vytvořeny za účelem hájení politického zájmu. Jsou tak autonomními aktéry v politickém procesu.

Jak se ale nový institucionalismus liší od jeho staršího předchůdce? Je zde posun od organizace institucí k pravidlům, podle kterých se instituce řídí. Nový institucionalismus zvětšuje svůj okruh zájmu z formálních pravidel (třeba zákony nebo předpisy) k neformálním pravidlům. Ač mohou být tato nepsaná pravidla hůře dohledatelná, tak mohou mít stejný vliv na chování aktérů jako formální pravidla. Dále se nový institucionalismus posunul od vnímání institucí jako neměnných věcí k vnímání institucí jako dynamických procesů. Instituce reagují na své okolí a

---

¹ MARCH, James G. a OLSEN, Johan P. "The New Institutionalism: Organizational Factors in Political Life." In: The American Political Science Review. 1984, 78(3), s. 734-749.

² LOWNDENS, Vivien. *The Institutional Approach*. In: MARSH, David a STOKER, Gerry, ed. Theory and methods in political science. 3rd ed. Houndmills: Palgrave Macmillan, 2010, s. 60-79.

³ MARCH, James G. a OLSEN, Johan P. "The New Institutionalism: Organizational Factors in Political Life." In: The American Political Science Review. 1984, 78(3), s. 734-749.

přizpůsobují se. Nový institucionalismus se zaměřuje na hodnoty, které instituce reprezentují. Noví institucionalisté se zaměřují na jednotlivé části politického systému namísto popisování celé vlády a státu. Také se zaměřují i na subjekty mimo veřejnou sféru. A naposled se noví institucionalisté nedívají na instituce jako na nezávislé, ale snaží se je zasadit do kontextu.⁴ Zejména historičtí institucionalisté zkoumají interakci mezi rozhodnutím a následnými dopady v politickém prostředí.

Tento přístup ke zkoumání institucí si pokládá několik otázek, na které zkouší odpovědět. Co se dá pokládat za politickou instituci? Jak hájí svůj politický zájem? Jaká je role jednotlivců v instituci a jak ji jednotlivci ovlivňují? Nový institucionalismus se mezitím rozrostl na několik variant. Historický institucionalismus se zabývá evolucí institucí a jak tento vývoj ovlivňuje rozhodování institucí. Racionální institucionalismus zkoumá, jak instituce řeší problémy a výzvy, pro které byly vytvořeny. Sociologický institucionalismus zkoumá chování jednotlivců a vliv jejich rozhodnutí na instituci. A nakonec konstruktivistický institucionalismus přikládá největší význam idejím.⁵

Nový institucionalismus ale má svá úskalí, která mohou při bádání působit problémy. Předně je zde problém samotné definice objektu zkoumání. Pokud nový institucionalismus považuje za instituci veškeré chování aktérů, jako například kulturní tradice, zvyky a normy, tak jak je můžeme odlišit od ostatních sociologických jevů? Neoinstitucionalisté se na tuto kritiku snaží odpovědět identifikováním standardních provozních postupů (standard operating procedures). Na těchto postupech se musí aktéři procesu shodnout. Dále musí být charakteristické pro určité politické uspořádání. A konečně mohou být popsány a vysvětleny. Tyto procedury ale mohou aktéři i porušovat. „Pravidla jsou od toho, aby se dodržovala i porušovala.“⁶ Důležitá je ale jejich existence a míra jejich dodržování může být předmětem zkoumání.

V následujících podkapitolách popíšu některé druhy nového institucionalismu, se kterými pak v mé práci pracuji.

---

⁴ MARCH, James G. a OLSEN, Johan P. "The New Institutionalism: Organizational Factors in Political Life." In: The American Political Science Review. 1984, 78(3), s. 734-749.

⁵ LOWNDENS, Vivien. *The Institutional Approach*. In: MARSH, David a STOKER, Gerry, ed. Theory and methods in political science. 3rd ed. Houndmills: Palgrave Macmillan, 2010, s. 60-79.

⁶ LOWNDENS, Vivien. *The Institutional Approach*. In: MARSH, David a STOKER, Gerry, ed. Theory and methods in political science. 3rd ed. Houndmills: Palgrave Macmillan, 2010, s. 60-79.

1.1 Historický institucionalismus

Historický institucionalismus se vyvinul jako odpověď na skupinové teorie politiky a strukturálního funkcionalismu, které byli prominentní v politické vědě šedesátých a sedmdesátých let 20. století. Ze skupinové teorie akceptovali, že konflikt mezi soupeřícími skupinami o zdroje je základem politiky. Ale hledali lepší vysvětlení odlišnosti výsledků a nerovností, které k těmto výsledkům vedly. Našli odpověď ve způsobu, jak se instituce a ekonomické struktury spolu střetávají a upřednostňují určité zájmy, zatímco upozadují jiné. Zde budují na starší politologické tradici, která určila důležitost formálním politickým institucím, ale vyvinuli širší koncepci, na kterých institucích záleží a jak na nich záleží.

Historičtí institucionalisté byli také ovlivněni tím, jak strukturální funkcionalisté viděli společnost jako systém vzájemně interagujících součástí. Akceptovali toto tvrzení, ale reagovali proti tendenci mnohých strukturálních funkcionalistů vidět sociální, psychologické nebo kulturní rysy jednotlivce jako určující pro fungování politiky. Namísto toho viděli institucionální organizace společnosti jako hlavní faktor strukturující kolektivní chování a vytvářející odlišné výsledky.

Strukturální funkcionalisté a skupinový teoretici měli pluralitní i neomarxistické varianty a jejich debaty ovlivnily historický institucionalismus v sedmdesátých letech. Zvláště se spousta historických institucionalistů začala podrobněji dívat na stát, který už nadále nebyl neutrální zprostředkovatel soutěžících zájmů, ale jako soubor institucí schopných ovlivňovat charakter a výsledky konfliktů zájmových skupin. Krátce na to analytici této školy začali zkoumat, jak další sociální a politické instituce, často asociované s prací a kapitálem mohli strukturovat interakce, které vytvářeli rozdílné národní cesty. Většina výzkumné práce historického institucionalismu se skládá z mezinárodní komparace veřejných politik, typicky vyzdvihující dopad národních politických struktur legislativy, organizovaných zájmů, elektorátu a justice.⁷

1.2 Racionalistický institucionalismus

Racionalistický institucionalismus se utvářel ve stejné době jako historický institucionalismus, ale nezávisle na něm. Původně se teorie racionální volby vyvinula ze studie chování amerického Kongresu. Zde si vědci všimli důležitého paradoxu. Jednotliví kongresmani mají rozdílné názory a jejich elektorát má rozdílné preference. Navíc se většina v Kongresu často mění. Schvalování zákonů by tak mělo být téměř nemožné, neboť je obtížné najít kompromis mezi

---

⁷ HALL, Peter A. a TAYLOR, Rosemary C. R. *Political science and the three new institutionalisms*. In: *Political Studies*. 1996, 44(5), s. 936-957.

politiky. Přesto Kongres funguje a zákony úspěšně přijímá. V 70. letech se tak začali vědci ptát, jak je možné tuto nesrovnalost vysvětlit.

Odpověď hledali u institucí. Mnozí začali tvrdit, že většiny pro schvalování zákonů fungovaly díky tomu, jaká byla nastavena pravidla procedury a jak výbory kongresu fungovaly. Tato pravidla umožňovala kontrolu agendy, omezovala její rozsah a určovala pořadí, v jakém se o zákonech hlasovalo. Dále rozdělovala zákony výborům, kde bylo snazší najít kompromis nebo umožňovala politikům mezi sebou uzavírat dohody. Těmto dohodám příkládají největší význam a systém fungování Kongresu je k tomuto vybízel. Instituce tak řešily mnoho problémů kolektivního chování, na které politici denně naráželi.

Jak toto napovídá, institucionalisté racionální volby se inspirovali úspěšnými nástroji nové ekonomické organizace s důkladem na důležitost vlastnických práv, transakce nákladů fungování a vývoj institucí. Racionální institucionalisté vidí individuální preference jednotlivců jako základ pro vytváření a fungování institucí. Domnívají se, že jsou instituce vytvářené jednotlivci, kteří tak chtějí prosadit své cíle a maximalizovat své zisky z kooperace. Tvrdí, že aktéři mají různé zájmy a preference a smyslem institucí je dojít mezi těmito aktéry k dohodě a kompromisu.⁸

1.3 Sociologický institucionalismus

Nezávisle na těchto institucionalistických teoriích se vývoj odehrával i v sociologii. Přesto je tento vývoj důležitý i pro politologii. Sociologický institucionalismus se primárně vyvinul z teorie organizace. Toto hnutí začalo působit ke konci sedmdesátých let, kdy někteří sociologové začali pochybovat o rozdělení mezi částmi sociálního světa racionality, které jsou spojovány s moderními formami organizace a byrokracie a rozličnými procesy, které jsou asociovány s kulturou. Díky Weberovi mnozí sociologové viděli byrokratické struktury jako dominující společnosti zvláště ve vládních úřadech, firmách, školách, zájmových organizacích a podobně. Byly vnímány jako produkty stále se zintenzivňujícího úsilí vytvořit více efektivní struktury pro výkon úkonů potřebných pro moderní společnost. Nápadné podobnosti formy těchto jinak odlišných organizací byly pokládány za výsledek vrozené racionality nebo efektivity těchto forem. Kultura byla ale pokládána za něco úplně jiného.

Naproti tomu noví institucionalisté v sociologii začali polemizovat, že mnoho institucionálních forem a procedur užívaných moderními organizacemi nebyly adoptovány, protože by byly

---

⁸ HALL, Peter A. a TAYLOR, Rosemary C. R. *Political science and the three new institutionalisms*. In: *Political Studies*. 1996, 44(5), s. 936-957.

nejvíce efektivní pro řešené úkoly v souladu s všudypřítomnou racionalitou. Namísto toho polemizovali, že mnoho těchto forem a procedur by mělo být viděno jako kulturně specifické praktiky, podobně jako mýtus a ceremonie vyvinuté mnoha společnostmi a asimilovány do těchto organizací. Ne nutně jako vylepšení jejich formálních prostředků za účelem efektivnosti, ale jako výsledek procesu asociován s předáváním kulturních praktik obecně. Tvrdili, že i nejvíce byrokratické postupy musí být popsány kulturními pojmy. Díky této perspektivě sociologický institucionalismus vysvětluje, proč organizace přijímají určité druhy institucionálních forem, procedur a symbolů a zdůrazňují, že jsou takové praktiky rozptýleny mezi mnoho různých organizací.⁹

1.4 Konstruktivistický institucionalismus

Konstruktivistický neboli diskurzivní institucionalismus popisuje instituce jako kodifikované systémy idejí. Tím se tak odlišují od předešlých druhů nového institucionalismu. Největší důraz pokládají na ideje, podle kterých instituce konají. Instituce utvářejí chování skrz významové rámce, které ztělesňují – ideje a narativy jsou používány pro vysvětlení, diskutování nebo legitimizování politické akce. Vysvětlení původu a následného vývoje politických institucí požaduje porozumění, jak se ideje v institucích kodifikují a jak se při změnách nahrazují. V robustních institucích regulace, normativní a kognitivní mechanismy spolu spolupracují, aby utvářely chování instituce.¹⁰

1.5 Nový institucionalismus a zkoumání Liberálního institutu

Liberální institut vznikl ihned po sametové revoluci a změně režimu jako první organizace svého druhu. Od začátku byl koncipován jako organizace expertů a akademiků (think tank), která měla analyzovat politiku a ekonomii a navrhnout řešení současných problémů. Od začátku to také byla organizace silně ideologicky zaměřená.

V utvářejícím prostředí polistopadové politiky hledal institut cesty, jak se prosadit. Proto si myslím, že pohlížet na jeho vývoj optikou nového institucionalismu je nejvhodnější postup. Nově vytvářené procedury a struktury Liberálního institutu se snažily na vývoj v Československu a posléze České republice reagovat a přizpůsobovat se. Ze své podstaty se snažily ovlivňovat další aktéry tehdejší politiky. Ač se každý z nových institucionalismů liší a

---

⁹ HALL, Peter A. a TAYLOR, Rosemary C. R. *Political science and the three new institutionalisms*. In: *Political Studies*. 1996, 44(5), s. 936-957.

¹⁰ STEPHEN, Bell. *Do We Really Need a New 'Constructivist Institutionalism' to Explain Institutional Change?* In: *British Journal of Political Science*. 2011, 41(4), s. 883-906.

pracuje s jinými premisami, tak každý z nich poskytuje odpovědi na různé otázky ohledně působení Liberálního institutu.

Historický institucionalismus umožňuje dívat se na Liberální institut jako na aktéra konfliktů tehdejšího souboje idejí. Do jaké míry byla struktura Liberálního institutu určující pro tyto konflikty? Racionální institucionalismus umožňuje zkoumat metody, jakými chtěl Liberální institut prosazovat své cíle. Proč zvolil způsob think tanku (například namísto založení své politické strany) a byl schopen v konfliktech přistoupit na kompromis? Sociální institucionalismus umožňuje zkoumat „kulturu“ Liberálního institutu. Liberální institut se snažil prosazovat ideje, o kterých se nemohlo za komunistického režimu mluvit. Jaké nové pojmy a narativy vytvářel a jak se je snažil uplatnit na českou současnost? Pro ideologicky orientovanou instituci jako Liberální institut je klíčový i konstruktivistický institucionalismus. Do jaké míry jeho ideje ovlivňovaly jeho chování? Kombinací těchto neoinstitucionálních přístupů chci splnit svůj cíl popsat chování Liberálního institutu v prvních několika letech jeho vývoje.

2. Liberální institut

V této kapitole chci představit Liberální institut v celé jeho šíři. Zabývám se zde jeho historií a jeho institucionální podobou od jeho založení v roce 1990 až do roku 1998, kdy skončila vláda pravicových stran a jimi vedená ekonomická transformace. Popisuji zde jeho personálie a jeho propojení s různými státními institucemi a soukromými subjekty. Klíčovou úlohu v konání Liberálního institutu hrála jeho úloha ve vzdělávání a spolupráce s vysokými školami, zejména s Vysokou školou ekonomickou v Praze. Zachycuji zde také vazby institutu na zahraniční organizace a jeho spolupráci s podobně zaměřenými instituty. U tak ideově zaměřené instituce, jakou je Liberální institut, se nevyhnu ani popsání jeho ideologie a světonázoru, které se v tehdejší společnosti snažil prosazovat. Pracuji zde hlavně s primárními zdroji jako jsou ročenky, brožury, stanovy a různé publikace vydané Liberálním institutem. V ideologické části kapitoly používám nejrůznější stati a články publikované jeho členy.

2.1 Historie

Začátky Liberálního institutu jsou spojeny s Klubem mladých vědeckých pracovníků při Vysoké škole ekonomické v Praze a jeho činností během Palachova týdne v lednu 1989 a následujících měsících. Z tohoto uskupení vznikl 4. prosince 1989 Liberální spolek Friedricha Augusta von Hayeka, ke kterému se během prosince přihlásilo přes 500 členů.¹¹ Kromě VŠE se na něm podíleli i pracovníci Prognostického ústavu ČSAV. Zakladatelé tohoto spolku 28. února 1990 založili Liberální institut. Ten byl první institucí tohoto druhu ve východní Evropě.¹²

Před svým založením zakladatelé institutu vytvořili 6. února 1990 jeho statut,¹³ který předali státním orgánům za účelem registrace. Pod názvem Liberální institut v Praze mělo jít o instituci zaměřenou na „vědeckou, pedagogickou a konzultační činnost“ s působností v Československu. V preambuli akcentovali jeho zakladatelé důraz na vysokou profesionální úroveň. V těsné spolupráci s vysokými školami chtěli liberálním přístupem analyzovat společenské jevy a procesy a přispět tak k urychlení výchovy schopných a perspektivních hospodářských pracovníků.

Nepochybně si uvědomovali hospodářskou realitu ČSFR a potřebu budoucích manažerů orientovat se ve světě tržního hospodářství. Liberální institut měl sloužit jako vědecké

---

¹¹ *Ročenka*. Praha: Liberální institut, 1991, s. 1.

¹² ZÁMEČNÍK, Miroslav. *Skrovné začátky, vysoké odhodlání*. Svět hospodářství. Praha, 1990, roč. 31, č. 9.

¹³ *Statut Liberálního institutu*. Praha: Liberální institut, 1990.

pracoviště, které se bude podílet na vzdělávání nové hospodářské elity Československa. K tomuto školení měli pomoci analýzy hospodářství od českých ekonomů, kteří propagovali klasický liberalismus.

Počítalo se i s vydáváním zpravodaje pro členy. Dokument klade velký akcent na svobodu. Členem se tak může stát každý „kdo se přihlásí k programu institutu a aktivně se účastní jeho činnosti“. Právem člena je dle svého svobodného rozhodnutí vystoupit. Liberální institut tak chce zdůraznit kontrast mezi totalitními organizacemi předešlého režimu a svobodomyšlnost liberálů vyznávající svobodu jednotlivce.

Činnost Liberálního institutu se měla odvíjet v ekonomii, filozofii, právu, sociologii a politologii. Původní záběr Liberálního institutu měl být ale širší. Před úpravou statutu se měl zabývat i historií a literaturou. Po úpravách byly ale tyto sekce vyškrtuty. Ve statutu se upravovalo, ale hlavně v organizačních záležitostech.¹⁴ Přidala se funkce prezidenta, který stál v čele institutu namísto ředitele. Do prezidentových rukou se vložilo i právo nakládat s finančními prostředky institutu a rozhodčí komise začala mít doporučující rozhodnutí namísto závazných. V úpravách je tak snaha zúžit záběr společenských disciplín, kterými se institut zabýval a snaha o vědeckou prezentaci namísto spolku liberálních nadšenců. Na několika místech je tak vyměněno slovo liberální za odborné. Je zde patrné úsilí o centralizaci moci nad institutem do rukou vrcholných řídicích orgánů namísto kolektivního rozhodování.

26. února 1990 se konalo slavnostní založení Liberálního institutu. Zde institut představil své stanovy.¹⁵ V něm se už o školení hospodářských pracovníků nepíše. Namísto toho má institut pouze sloužit výzkumu v zájmu principů klasického liberalismu.

V dokumentu definují i zásady liberalismu:

- 1) uznání nezcizitelných práv a důstojnosti a hodnoty každého člověka
- 2) ochranu těchto práv prostřednictvím institucí soukromého vlastnictví, smlouvy a zákona
- 3) svobodné vůle ve všech lidských záležitostech
- 4) samoregulující trh, svobodný obchod, svobodnou migraci a světový mír

---

¹⁴ *Statut Liberálního institutu*. Praha: Liberální institut, 1990 (s ručně psanými poznámkami).

¹⁵ *Stanovy organizace Pražský liberální institut*. Praha: Liberální institut, 1990.

Je zde jasný příklon k většímu zaměření na ideologii. Kromě zdůraznění svobod jednotlivců, se zde píše o soukromém vlastnictví, samoregulujícímu trhu a svobodném obchodu. Institut se tak začíná více zaměřovat na ekonomickou stránku klasického liberalismu.

Také se zde dořešila strukturální podoba institutu. V čele institutu je stále prezident. Zřízena je správní rada s funkčním obdobím na jeden rok a tato rada se má scházet jednou ročně. Skládá se z prezidenta, předsedy rady, pokladníka a dalších čtyř členů. Na každý rok členové rady volí složení nové rady. Kromě ní je založená výkonná rada, která se má scházet čtyřikrát ročně a jejími členy jsou prezident, pokladník a jeden člen správní rady. Je také založena placená funkce ředitele, který je zodpovědný za denní fungování institutu.

Je zde napsáno, že členové správní rady musí prokazovat naprostou věrnost zásadám liberalismu. Kromě tohoto ideologického požadavku je zde patrná snaha o profesionalizaci fungování institutu. Z pouhého klubu lidí, kteří chtějí akademicky prosazovat klasický liberalismus se stává profesionální organizace s majetkem a placenými zaměstnanci. Zajímavý je i bod zabývající se majetkem po hypotetickém rozpuštění institutu. V jeho případě má být jeho majetek rozdělen jiným liberálním institutům nebo klubům ať už v ČSFR nebo jiných zemích.

Činnosti Liberálního institutu si začala všimnout i odborná veřejnost. 8. března 1990 vyšla ve Světu hospodářství, týdeníku zabývající se ekonomikou, reportáž ze slavnostního založení Liberálního institutu ve vinném restaurantu U červeného kola 26. února.¹⁶ Autor článku, Miroslav Zámečník, se pro myšlenky Liberálního institutu natolik nadchnul, že se později stal jeho členem. Liberální institut se zde tvrdě vymezil proti socialismu a spojoval ho s komunistickým režimem. Také poukázal na selhání intelektuálů, kteří se po druhé světové válce nechali svést socialistickými ideály a touhou po moci. Liberální institut si předsevzal hledat odpovědi na otázky spojené k návratu demokratické společnosti a tržní ekonomiky, zdůrazňující svobodu a důstojnost jednotlivce.

Dále se na slavnostním založení mluvilo i o budoucí pedagogické činnosti Liberálního institutu. Ta se měla soustředit na pořádání seminářů, překladatelskou činnost a obstarávání potřebné liberální literatury. V konzultační činnosti chtěl institut těsně spolupracovat s podnikatelskými kruhy. Liberální institut chtěl působit bez podpory státu, a tak od něj nežádal dotace nebo příspěvky. Svoji finanční situaci chtěl řešit pomocí sponzorů. Na český soukromý sektor, který

---

¹⁶ ZÁMEČNÍK, Miroslav. *Skrovné začátky, vysoké odhodlání*. Svět hospodářství. Praha, 1990, roč. 31, č. 9.

byl v zárodečném stadiu, se spolehnout nemohl, a proto požádal o pomoc zahraniční partnery. Ti institutu zajistili potřebné kontakty.

Na konci článku autor vyzývá k volnému soupeření idejí, které obvykle vede k nejlepšímu výsledku a které Češi dlouho postrádali. I název článku *Skrovné začátky, vysoké odhodlání* odkazuje k vysokým ambicím Liberálního institutu, které při svém založení představil.

Na konci roku 1991 Liberální institut vydal ročenku, která mapuje aktivity institutu od jeho založení. Zde se institut popisuje jako nezávislá, nezisková organizace zabývající se výzkumnou, vzdělávací, osvětovou a vydavatelskou činností. Nazval se zároveň Centrem pro rozvoj svobody, demokracie, soukromého vlastnictví a tržního hospodářství. Pokládá za žádoucí a aktuální rozvoj liberálních idejí a teorií po 50 letech totalitarismu na území Československa. Je založen na rozvoji lidských hodnot jako jsou svoboda a demokracie.

Další principy klasického liberalismu, které chce institut podporovat, uchovávat, rozšiřovat a realizovat jsou:

- a) uznání nezcizitelných práv, důstojnosti a ceny života každého jednotlivce
- b) ochranu těchto práv prostřednictvím institucí soukromého vlastnictví, smlouvy a vlády zákona
- c) zásadu dobrovolnosti ve všech lidských záležitostech
- d) samoregulující trh, svobodný obchod a volný pohyb obyvatel
- e) světový mír.

Na začátku své ročenky tak deklaroval ideologické principy a vymezil se proti předešlému režimu. Tyto zásady se od svého založení v podstatě nezměnily. Přibyl jen bod o snaze za světový mír.

Svoji činnost institut popisuje takto:

- a) vydávání studií zabývajících se aktuálními problémy československé společnosti
- b) vydávání studií zaměřených na konkrétní problémy hospodářské politiky v ČSFR a návrhy na jejich řešení
- c) prezentace názorů podporujících tržní řešení společenských problémů ve sdělovacích prostředcích
- d) pořádání konferencí, přednášek a odborných seminářů

- e) zajišťování stipendií pro výzkum, studium a další vzdělávání
- f) vytváření knihovny s odpovídající odbornou literaturou a poskytování běžného knihovnického servisu
- g) rozšiřování klasické liberální literatury na vysokých školách a univerzitách
- h) poskytování konzultací a odborné vedení studentů se zájmem o ideje klasického liberalismu
- ch) navazování a udržování mezinárodních kontaktů s osobami a institucemi s podobným předmětem činnosti a stejnými cíli.¹⁷

V rámci vzdělávání Liberální institut pořádal přednášky profesorů ze zahraničních univerzit a spřátelených institutů (za zmínku stojí návštěva Miltona Friedmana v září 1990). Institut také pořádal semináře a konference, na které cíleně zval politiky, odborníky a zástupce soukromých firem i státních institucí. Tato setkání byla zaměřena na tehdejší problémy v Československu (zejména ekonomiky a privatizace, ale i politiky) a členové institutu zde prezentovali jejich řešení v souladu s liberálními principy. Kromě VŠE na nich spolupracovalo i Ministerstvo pro správu národního majetku a jeho privatizaci ČR vedené Tomášem Ježkem. Kromě toho se členové institutu účastnili mnoha mezinárodních konferencí a studií v zahraničí.

Během tohoto období institut realizoval 25 setkání. Z toho 11 mělo akademický charakter zabývající se teoretickými otázkami. 12 přednášek bylo určeno konkrétním problémům ekonomické transformace. Teoretické a praktické přednášky se tak snažil vyvážit. Do Prahy přijelo 8 zahraničních akademiků, zbytek přednášejících byli členové a sympatizanti Liberálního institutu. Přednášeli jen 2 vysocí státní úředníci – Tomáš Ježek a ředitel japonské rozvojové banky. Dominovali zde tak liberální akademici, kteří nedávali jiným expertům (například ze státní správy nebo soukromého sektoru) prostor pro prezentace svých názorů. I když se více jak polovina setkání týkala praktických kroků transformace, tak je zajímavá absence zástupců soukromého sektoru. Většinu akcí organizoval Liberální institut také sám. Dvě konference spolupřátalo ministerstvo privatizace, jednu VŠE a jednu soukromá firma.¹⁸ Své napojení na VŠE tak Liberální institut příliš nevyužil.

V rámci vědecké činnosti se institut věnoval hospodářskopolitickým studiím zacíleným na tehdejší problémy ale i teoretickými statěmi členů Liberálního institutu. Produkce těchto publikací je poměrně vyrovnaná. Hospodářskopolitických studií vydal institut 7, zatímco

---

¹⁷ *Ročenka*. Praha: Liberální institut, 1991, s. 1-2.

¹⁸ *Ročenka*. Praha: Liberální institut, 1991, s. 3-5.

teoretických statí 5. Věnoval se také překladům liberální literatury do češtiny, ale i překladem příruček a studií o československé transformaci do němčiny a angličtiny.¹⁹

Liberální institut se snažil zaujmout masová média a prezentovat zde své stanoviska i názory. Institut se při svém financování vyhýbal státním dotacím a příspěvkům. Jeho činnost byla financována zásadně z darů a členských příspěvků (ty byly rozděleny do 4 stupňů). Při svém financování se tak snažil držet své zásady o nezasahování státu a spoléhání na soukromé subjekty.

Další ročenku Liberální institut vydal na konci roku 1998. Zde už se institut nevymezuje proti komunistické totalitě, ale proti centrálnímu plánování, velkému státu nebo ideji byrokratické Evropské unie. V úvodních slovech prezident a ředitel zdůrazňují individuální svobodu chráněné panstvím práva. Kritizují selhání při naplňování liberálních koncepcí při transformaci, které byly verbálně proklamovány, ale konkrétní výsledky byly kompromisní a proto nedostatečné. Podle nich se nepořádek, nekonzistentnost a nesystemačnost mylně považovaly za atributy liberální společnosti.

Propagují liberalismus, který je postaven na pevně stanovených, spontánně vytvářených pravidlech a řádu, v němž je stát institucí malou, ale funkční, která chrání práva svých občanů proti svévoli jiných včetně zvláště státní byrokracie. Pluralitní politický systém považují za zprostředkovatele politické svobody, kde je možná soutěž názorových a myšlenkových proudů. Tato politická svoboda vytváří podmínky pro ekonomickou svobodu, která má pozitivní vliv na hospodářský rozvoj a ekonomický růst. Vedení Liberálního institutu se zde tak vymezilo proti polistopadovému vývoji. Z proklamovaných principů klasického liberalismu také vyřadili snahu o světový mír.²⁰

Ve výzkumu se institut nezaměřoval jen na případ České republiky, ale i na transformaci v ostatních zemích, vyrovnávajících se s dědictvím totalitarismu a centrálně řízeném státním hospodářství. Více se soustředil na mikroekonomickou oblast a na vytváření podmínek pro rozvoj soukromého sektoru. Kvůli tomu se zabýval problémy legislativy, státní regulace a efektivnosti státní administrativ. Kromě toho se institut zabýval i teoretickým výzkumem. Pokračoval s vydáváním překladů zahraničních liberálů a o tehdejších problémech nadále vydával publikace. Prezentace těchto prací probíhala v rámci diskusních fór, kam byli zváni akademici, politici a zástupci sdělovacích prostředků. Publikace vydávané po roce 1992 se

---

¹⁹ *Ročenka*. Praha: Liberální institut, 1991, s. 8-9.

²⁰ *Ročenka*. Praha: Liberální institut, 1998.

věnovaly výhradně teoretickému výzkumu. Naopak z 11 výzkumných projektů se jen 2 zabíraly teorií, zbytek zkoumal konkrétní transformační problémy.²¹

Nadále institut pokračoval ve veřejném komentování aktuálních politických a hospodářských událostí v médiích. V březnu 1995 byla uvedena do provozu knihovna Friedricha A. Hayeka, která sloužila pro potřeby členů Liberálního institutu a propagaci děl liberálních myslitelů. Na jejich vydávání se začalo podílet i Centrum liberálních studií (CLS).

Centrum liberálních studií byla nadace, jejímž programem byla propagace liberálních idejí a hodnot občanské společnosti v České republice, jakož i rozvíjení liberálního myšlení na teoretické úrovni. V souladu s tímto programem si CLS kladlo za úkol přispět k ujasnění definice politického liberalismu, k vymezení jeho místa v tehdejší společenské vývoji a ke stanovení optimálního způsobu jeho uplatnění při řešení aktuálních společenských problémů.

CLS poskytovala jednotící platformu pro koordinaci aktivit liberálních skupin různých druhů v rámci ČR, a to bez ohledu na jejich stranickou příslušnost. Společná práce na různých projektech liberálního zaměření pod záštitou CLS měla vést k vytvoření úzkých pracovních a osobních vazeb mezi představiteli liberálního myšlení (vysokoškolští pedagogové, vědci, pracovníky ministerstev, publicisty, představitelů hospodářství a politiků), jakož i k dalšímu rozvoji kontaktů mezi českými a zahraničními liberály. Kromě Liberálního institutu členové byli Klub Přítomnost, Nadace Friedricha Naumanna a Nadace REAL. CLS také vypisovalo granty pro vědecké studie analytického charakteru zaměřené ke konkrétním problémům ekonomického a politického života. Základnou CLS byla knihovna F. A. Hayeka v Liberálním institutu.²² Do roku 1998 vydalo 29 publikací. Z toho byla přibližně polovina věnovaná teorii (13) a polovina praktickým otázkám (16).²³

V březnu 1995 začala být společenským středobodem institutu Výroční přednáška Liberálního institutu. Na tu si institut zval významné představitele vědeckého, společenského nebo politického života. Prvním přednášejícím se stal Gary S. Becker. V roce 1997 přednášku vyslovil Milton Friedman. O těchto dvou myslitelích Liberální institut společně s Centrem liberálních studií natočil půlhodinové dokumenty. Ty byly uvedeny v České televizi při příležitosti jejich návštěvy Prahy.²⁴

---

²¹ *Ročenka*. Praha: Liberální institut, 1998.

²² PAVLÍK, Ján ed. *Gary Becker v Praze*. Praha: Liberální institut, 1995. s. 91-92.

²³ *Ročenka*. Praha: Liberální institut, 1998.

²⁴ *Ročenka*. Praha: Liberální institut, 1998.

V této podkapitole jsem sledoval vývoj institutu z klubu nadšenců toužících vydávat knihy klasického liberalismu až po profesionální vědeckou instituci. Tento vývoj nejlépe analyzuje historický institucionalismus. Institut začínal jako spolek bez dané struktury a jasného cíle. Teprve po jeho založení získal institut pevně daná pravidla svého fungování. Zpočátku si vytkl za cíl vzdělávat budoucí československé manažery a pomáhat tak hospodářskému rozvoji Československa. Poté se soustředil na setkávání a propojování vědců, politiků a podnikatelů přes své semináře. Určitě tak pomáhal propagovat liberální pojetí ekonomické transformace. Svoji ediční činnost dělil na teoretické statě a praktické publikace o transformaci. Ze začátku se profiloval jako poměrně svobodomyšlná organizace s velmi volným pojetím členství. To podmiňoval naprostou loajalitou k liberálním idejím. Přesto vedení institutu v průběhu založení rychle centralizovalo moc v institutu a profesionalizovalo ho. Institut také začal koordinovat svoji činnost v rámci Centra liberálních studií. V průběhu devadesátých let se ale začal soustřeďovat spíše na vědeckou činnost a spolupráci se zahraničními liberálními mysliteli.

Racionalistický přístup si klade otázku, jak aktéři pomocí instituce maximalizovali své zájmy. Ekonomové a vědci liberálního smýšlení užívali institut pro rozvoj a financování svých prací. Institut umožňoval také setkávání, ať už se zahraničními nebo domácími vlivnými lidmi. Tyto setkání měly za cíl prezentovat liberální ideje a šířit je v české společnosti. Kulturu a personální obsazení institutu umožní zkoumat sociologický přístup. Slovník a nejrůznější zásady byly vytvořeny ekonomickými teoretiky, kteří chtěli vytvořit organizaci nejlépe propagující klasický liberalismus. Proto také měli ve svých pravidlech požadavky na liberální smýšlení členů nebo zdůrazňovali jejich svobodnou volbu kdykoliv vystoupit. Konstruktivistický institucionalismus poskytne náhled na chování institutu v rámci své ideologie. Ta byla pro jeho chování určující. Již jsem zmiňoval vliv ideologie na pravidla institutu. I při svém denním provozu se institut snažil dostat svým liberálním principům. Ať už se jedná o snahu působit bez finanční závislosti na státě nebo odmítnutí vydat zadarmo zahraniční literaturu. Svoji činnost ze začátku zaměřoval na snahu ustanovit liberální řád ve společnosti po komunistické totalitě. Toto budování nového řádu se ale v průběhu devadesátých let mění na kritiku polistopadového vývoje. Institut tak začal prosazovat témata, která jsou obvyklá v zahraničí. Kritizoval byrokracii, prosazuje malý stát a nízké daně.

2.2 Personální propojení se státními a soukromými organizacemi

Liberální institut představil své vedení při slavnostním založení 26. února 1990. Čestným předsedou se stal Tomáš Ježek, tehdejší poradce ministra financí ČSFR Václava Klause. Ten se Hayekovým dílem zabýval už před sametovou revolucí a měl dohlížet na úroveň činnosti

institutu a dodržování liberálních principů. Prezidentem se stal ekonom z Vysoké školy ekonomické v Praze Jiří Schwarz.

Kromě Tomáše Ježka a Jiřího Schwarze vysoko v hierarchii institutu stál Miroslav Ševčík. Tento ekonom z VŠE a pozdější děkan její Národohospodářské fakulty se stal ředitelem institutu a po Schwarzovi nejméně postavenou osobou. Kromě VŠE a Ministerstva pro správu národního majetku a jeho privatizaci ČR byli členové i další zaměstnanci státních institucí. Již zmíněný Miroslav Zámečník byl vedoucím ekonomické sekce Kanceláře prezidenta ČSFR a Robert Holman byl poradcem ministra financí ČSFR. Z 16 členů řídicích a kontrolních rad bylo 6 z VŠE, 4 z vládních úřadů a 2 ze zahraničních výzkumných institutů. I v počtu vedoucích členů tak převažovala VŠE. Jejich členové se také snadno dostávali do poradenských funkcí při státních institucích. Členem institutu byl i Miroslav Maňásek, ředitel státní Investiční banky. Ta se v roce 1993 sloučila s Poštovní bankou a vytvořila Investiční a poštovní banku, která se v roce 2000 proslavila největším bankrotem v historii České republiky. Investiční banka měla v radách 2 zástupce. Jediný člen byl zaměstnancem Prognostického ústavu ČSAV a jeden byl soukromý obchodní poradce.²⁵ I přes svoji ideologickou spřízněnost s Prognostickým ústavem se jeho zaměstnanci na fungování Liberálního institutu podíleli minimálně. V institutu se také angažoval tehdejší ministr financí ČSFR Václav Klaus. Například se osobně zasazoval o vydání knih Miltona Friedmana Svoboda volby a Kapitalismus a svoboda.²⁶

Personální propojení umožňuje zkoumat sociální institucionalismus. Vedení institutu a jeho vědci pocházeli hlavně z VŠE. Propojení s touto vysokou školou bylo očividné. Více jak třetinu vedoucích členů institutu byli její zaměstnanci. Členové byli i klíčoví pracovníci nejdůležitějších ekonomických ministerstev a dalších státních institucí (jako například Prognostický ústav ČSAV). Jsem názoru, že se institut snažil prosazovat své členy jako odborníky do státní správy a tato „infiltrace“ liberály byl jeden z nepřiznaných programových cílů institutu. Ze začátku transformace jim tato taktika vycházela, nicméně v druhé polovině 90. let členové institutu zmizeli z veřejných pozic. Jejich pozice a vliv ve státních institucích byl jedním z pilířů ustavování liberálních idejí do polistopadové společnosti. Zajímavé je i napojení na Investiční banku, jeden z největších bankovních institutů v zemi. Do roku 1998 se členstvo rad téměř nezměnilo.²⁷

---

²⁵ *Ročenka*. Praha: Liberální institut, 1991, s. 8-9.

²⁶ SCHWARZ, Jiří. *Dopis Miltonu Friedmanovi z 6.2. 1991*. Praha: Liberální institut, 1991.

²⁷ *Ročenka*. Praha: Liberální institut, 1998.

2.3 Aktivity institutu ve vzdělání

Liberální institut se zaměřoval na perspektivní studenty již od svého založení. Nabídl jim stáže ve spřátelených institucích v zahraničí.²⁸ Pedagogické snažení Liberálního institutu vyvrcholilo spoluprací s Národohospodářskou fakultou VŠE. 10. října 1991 spolu uzavřeli smlouvu o spolupráci.²⁹ Tam se se Liberální institut zavázal informovat vedení fakulty o programech svých seminářů, kongresů, přednášek a diskusí, umožnil jejich spolupořádání s fakultou a přístup zdarma pro jejich zaměstnance a studenty. Také fakultě institut věnoval exemplář od každé publikace, kterou vydal a přenechal jí část své knihovny. Na oplátku fakulta poskytla své prostory pro pořádání akcí Liberálního institutu. Liberální institut se s VŠE neprovázal nejen po stránce personální, ale i po stránce smluvní. Za zmínku stojí, že s žádnou jinou vysokou školou institut tak pevné pouto nenavázal.

V průběhu devadesátých let svůj záběr práce se studenty institut rozšířil. V rámci vzdělávání se institut zaměřoval na spolupráci s ekonomickými školami. Situaci v ekonomickém vzdělávání po roce 1989 popsal jako nacházející se ve slepé uličce, a členové institutu přeložili učebnici na úvod do studia ekonomie Ekonomický styl myšlení. Také začal pro studenty NF VŠE od roku 1995 udělovat Cenu Garyho Beckera o nejlepší studentskou práci, která byla finančně ohodnocena.

Institut se začal zaměřovat na střední školy. Od roku 1993 pořádal týdenní semináře Ekonomie pro budoucí manažery a jejich učitele, které byly určeny pro vybrané učitele a studenty středních škol a gymnázií. V ročence přiznal, že není efektivnější cesty pro šíření názorů a vědomostí než prostřednictvím učitelů. Týdenní semináře pod názvem Letní univerzita liberálních studií pořádal i pro studenty a absolventy vysokých škol. Ti se zde seznamovali s teoretickými koncepcemi klasického liberalismu, a to zejména v oblasti filozofie, ekonomie, historie a práva. Letní univerzity se účastnili nejen přednášející ze zahraničí, ale i studenti.³⁰ Liberální institut si tak v průběhu 90. let začal uvědomovat potenciál práce s mládeží.

I Centrum liberálních studií nabízelo příležitosti pro studenty. Za účelem získávání mladých a perspektivních spolupracovníků z řad studentů a doktorandů poskytovalo CLS finanční dotace pro diplomové a disertační práce, v nichž se uplatňují liberální hlediska.³¹

---

²⁸ ZÁMEČNÍK, Miroslav. *Skrovné začátky, vysoké odhodlání*. Svět hospodářství. Praha, 1990, roč. 31, č. 9.

²⁹ *Smlouva o spolupráci*. Praha: Liberální institut, 1991.

³⁰ *Ročenka*. Praha: Liberální institut, 1998.

³¹ PAVLÍK, Ján ed. *Gary Becker v Praze*. Praha: Liberální institut, 1995, s. 91-92.

Institut se na práci se studenty zaměřoval již od svého založení. Oficiální spolupráce s VŠE jen potvrdila její sepjetí s institutem. Přesto institut kritizoval úroveň a směřování ekonomického vzdělávání. V průběhu devadesátých let se ale aktivity institutu (zároveň ve spolupráci s CLS) začínali stále více zaměřovat na studenty i mimo tuto vysokou školu. Dokonce bych tyto aktivity považoval za jeden z hlavních pilířů propagace liberálních idejí. Také to je jeden z hlavních pilířů prosazování svých zájmů dle racionalistického institucionalismu. Institut tak chtěl ovlivnit a rozšířit své ideje mezi budoucí společenskou a hospodářskou elitu.

2.4 Kontakty se zahraničím

Při založení Liberálního institutu se připomenul i internacionální rozměr liberálního hnutí.³² Dokonce od začátku s Liberálním institutem spolupracoval Institute for Humane Studies při George Mason University ve Fairfaxu, USA a Institut Carla Mengera ve Vídni. Těmto dvěma institutům později speciálně děkoval i ve své ročence. Mezinárodnímu rozměru napovídá, že byla i přeložena do němčiny.³³ Zástupce první instituce Tom G. Palmer při této příležitosti přednesl projev, ve kterém zdůraznil svobodu a nezávislost. Podle něj tak liberálové nemají podléhat politickým tlakům a slevovat ze svých principů v zájmu kompromisu.³⁴

Jeho spolupráce se zakladateli Liberálního institutu začala dokonce ještě před listopadem 1989. Na konci osmdesátých let Palmer ze své kanceláře ve Vídni usiloval o překlady textů klasického liberalismu do východoevropských jazyků a pašoval je přes železnou oponu do komunistických režimů. Jeden ze zakladatelů Liberálního institutu Miroslav Ševčík se s Palmerem setkal už v květnu 1989 a poté pomohl převézt přes hranici 300 výtisků Hayekovi *Cesty do otroctví* přeložených do češtiny, které v tehdejším Československu nebyly k dostání. Československo navštívil znovu v listopadu 1989, kdy začínajícímu Liberálnímu klubu F. A. Hayeka věnoval fax, kopírku a počítač. Liberální institut za tuto podporu děkoval a později podobnou podporu ze zahraničí označili za jeden z důvodů hladkého průběhu revoluce a pozdější transformace.³⁵

Kromě finanční podpory Institute for Humane Studies nabídl i možnost pro studenty a mladé ekonomy vyjet na stáže a semináře do zahraničí. Dokonce přislíbil i získání financí pro úhradu cestovních nákladů, protože Liberální institutu neměl finanční prostředky, jak tyto zahraniční

---

³² ZÁMEČNÍK, Miroslav. *Skrovné začátky, vysoké odhodlání*. Svět hospodářství. Praha, 1990, roč. 31, č. 9.

³³ *Das Liberale Institut in Prag*, Praha: Liberální institut, 1991.

³⁴ ZÁMEČNÍK, Miroslav. *Skrovné začátky, vysoké odhodlání*. Svět hospodářství. Praha, 1990, roč. 31, č. 9.

³⁵ ŠEVČÍK, Miroslav. *Confirmation letter 3.5.2007*. Praha: Liberální institut, 2007.

cesty realizovat.³⁶ Z hlediska historického institucionalismu je patrná inspirace ze zahraničních institutů. Liberální institut se snažil napodobit fungování svých zahraničních vzorů.

Vedení institutu vedlo čilou korespondenci se zahraničními liberály. Například Liberální institut chtěl získat práva na vydání Friedmanových knih zdarma. Friedman ale v korespondenci argumentoval, že tento přístup jde proti liberálním principům a institut by i v těchto věcech měl jít příkladem a měl by nabídnout protihodnotu i přes obtížné ekonomické podmínky v tehdejší ČSFR.³⁷ Liberální institut také zprostředkoval kontakty mezi ministry a zahraničními instituty a zval je na setkání s vědci a podnikateli v zahraničí.³⁸ Celkem členové institutu mezi roky 1990-1991 vykonali 25 zahraničních cest a přednášek. Z toho většina byla určená pro univerzity nebo jiné liberální instituty. Jen 3 setkání byly se zahraničními obchodními komorami za účelem informování o průběhu ekonomické transformace v ČSFR. Úspěšné uznání od zahraničních liberálů potvrzuje i účast Liberálního institutu na setkání Montpelerinské společnosti, nejvýznamnějšího světového liberálního uskupení založené v roce 1947 F. A. von Haykem.³⁹

6.–12. března 1995 navštívil Prahu na pozvání Liberálního institutu Gary S. Becker. Zde pronesl několik přednášek a setkal se s předními českými politiky – prezidentem Václavem Havlem, premiérem Václavem Klausem a ministrem školství Ivanem Pilipem. Vrcholem návštěvy byla jeho výroční přednáška v Liberálním institutu a otevření knihovny F. A. Hayeka. Slavnostního večera se účastnili představitelé spřátelených institucí z celého světa, ministři české vlády a významní podnikatelé.⁴⁰ Dle pohledu sociologického institucionalismu se institut snažil využít svých známých zahraničních podporovatelů. To nejen upevňovalo postavení institutu jako významné odborné instituce, ale umožňovalo také setkání s předními politiky. Pilip později liberální myšlenky institutu začal propagovat a pokoušel se je prosadit, jak ukazují v kapitole o ekonomické transformaci. Návštěvy zahraničních liberálů se dají také vykládat jako způsob prosazování svých zájmů dle racionalistického přístupu. Tyto návštěvy pomáhaly propagovat liberální myšlenky v ČR a usnadňovaly tak propagační práci institutu.

Becker zde také definuje úlohy liberálních institutů. Mají být prostředníky mezi akademickými mysliteli, politickými procesy a veřejností. Jejich úlohou má být vzdělávat politiky a voliče

---

³⁶ ZÁMEČNÍK, Miroslav. *Skrovné začátky, vysoké odhodlání*. Svět hospodářství. Praha, 1990, roč. 31, č. 9.

³⁷ FRIEDMAN, Milton. *Dopis Jiřímu Schwarzovi z 6.3. 1991*. Praha: Liberální institut, 1991.

³⁸ SCHWARZ, Jiří. *Dopis Václavu Klausovi z 1.3.1991*. Praha: Liberální institut, 1991.

³⁹ *Ročenka*. Praha: Liberální institut, 1991, s. 6-7.

⁴⁰ PAVLÍK, Ján ed. *Gary Becker v Praze*. Praha: Liberální institut, 1995.

v ekonomických, politických a sociálních otázkách a v liberálním myšlení, starém i novém. Dobře fungující a úspěšný liberální institut vychází z teoretických myšlenek, převádí je do verbálního a obrazného vyjádření srozumitelného neoborníkům a předává je veřejnosti, politickým vůdcům a úředníkům. Liberální instituty přeformulovávají důležité liberální myšlenky do podoby, která může ovlivnit politické vůdce. Důležitá je i úloha zprostředkování liberálních myšlenek a liberálních přístupů mladým lidem.⁴¹

16.–18. dubna 1997 na pozvání Liberálního institutu přijel Milton Friedman se svojí ženou Rose, aby přednesl svojí výroční přednášku. Až na setkání s předsedou vlády Václavem Klausem, se návštěva uskutečnila bez setkání s významnými českými politiky. Friedman ocenil aktivitu Liberálního institutu a na jeho návštěvě spolupracovala Česká pojišťovna.⁴²

Při předávání čestného doktorátu VŠE Friedmanovi se Václav Klaus přihlásil k jeho myšlenkám a označil se za exponenta Chicagské školy. Jeho práce mu pomohla porozumět ekonomické realitě, porozumět ekonomii a její metodologii, roli trhu ve společnosti, roli státu ve svobodné tržní ekonomice, roli peněz v ekonomice a řadě dalších věcí. Díky názorům Miliona Friedmana neměl iluze o tzv. třetích cestách, o perestrojce, o reformovatelnosti komunismu. Dílo Friedmana Klausovi umožnila porozumět logice transformace komunistické země na svobodnou společnost a plnohodnotnou tržní ekonomiku. Díky jemu měl jasnou vizi, kam se ubírat, a pragmatickou strategii, jak se tam dostat. Nechtěl diktovat a řídit celý proces transformace, protože by to v realitě stejně nebylo možné a zcela jistě by to ani nebylo úspěšné. Věděl, že musí důvěřovat svobodným občanům, aby oni vytvořili nový svět – pouze s mírnou pomocí shora.⁴³ Friedman přijel v atmosféře pozdní transformace, a tak jeho návštěva byla široce diskutována v médiích a sdělovacích prostředcích.⁴⁴

Zahraniční kontakty se zakladateli institutu se uskutečňovaly již před sametovou revolucí. Přece jen jeho členové byli ekonomové ze státních institucí a zahraničí navštěvovali z pracovních důvodů. Největší zahraniční vliv měly Institute for Humane Studies a Institut Carla Mengera, které pomáhaly organizačně, ale i finančně. Jedna z úloh institutu na počátku porevolučního období bylo zprostředkování kontaktů mezi zahraničím a tuzemskem. Zval si zahraniční liberály, a naopak Čechy posílal na liberální setkání v zahraničí. Tím tak posiloval svůj vliv a prestiž. Toto propojování je zajímavé z hlediska sociologického institucionalismu.

---

⁴¹ PAVLÍK, Ján ed. *Gary Becker v Praze*. Praha: Liberální institut, 1995, s. 79.

⁴² PAVLÍK, Ján ed. *Milton Friedman v Praze*. Praha: Liberální institut, 1998.

⁴³ PAVLÍK, Ján ed. *Milton Friedman v Praze*. Praha: Liberální institut, 1998, s. 43-47.

⁴⁴ PAVLÍK, Ján ed. *Milton Friedman v Praze*. Praha: Liberální institut, 1998, s. 79-88.

V rámci konstruktivistického přístupu je důležité, že se institutu podařilo integrovat do mezinárodního liberálního hnutí a aktivně s ním spolupracovat. Klasický liberalismus je ideologický import ze zahraničí. Institut se ve svých textech neodkazuje k žádnému historickému období nebo domácím intelektuálům. Tento zahraniční vliv na ekonomické myšlení a transformaci ve svém projevu potvrdil i Václav Klaus.

2.5 Ideologie

U Liberálního institutu je důležité zaměřit se na jejich propagovanou ideologii. Ideje a jejich propagace byla smyslem bytí institutu. Jejich popsání pomůže porozumět, jakou úlohu chtěl institut v transformující se společnosti hrát a jak si směřování tehdejší společnosti představoval. Pro analýzu jsem vybral několik esejí významných členů institutu nebo jeho sympatizantů a spolupracovníků.

Tomáš Ježek, tehdejší ministr privatizace ČR a čestný předseda Liberálního institutu, byl jeho nejprominentnějším členem. Ve svém eseji *Peníze*⁴⁵, hájí jejich smysl. Peníze nejsou zlé, ale umožňují, že si mohou být navzájem prospěšní lidé, kteří se neznají. Liberálové přemýšlejí, jak zabránit jakékoliv konkrétní vůli, aby volně manipulovala s penězi. Můžeme zde tak nalézt ideologický argument pro privatizaci.

Vyrovňuje se zde s pojmem být sociální. To podle něj nemůže znamenat, že člověk neztratí navyklé postavení, o němž si mylně myslí že na ně má právo. Díky dotování neziskových pracovních míst, se tak velké množství lidí připravuje o příležitost prosperity kvůli malému množství lidí schopných prosadit své požadavky. V této pasáži se snaží vyrovnat s kritikou transformace, která ji považuje za „asociální“. Tvrdí že snaha o to „být sociální“ brání prosperitě a opravdovému zlepšení životu lidí.

Nevraživost vůči penězům je nostalgie po „pravém životě“ v malé skupině, v rodině, ve venkovské obci, v úzkém společenství přátel. Ve velké společnosti je ale potřeba totalitních metod k dosažení stejných výsledků, a to musí nutně ztroskotat. Svobodná společnost je tedy svobodná právě proto, že si jako celek žádné konkrétní cíle neklade – kromě toho omezeného sektoru, v němž se poskytují veřejné služby, které trh poskytovat neumí. V okamžiku, kdy by se tato společnost začala chovat jako organizace, tj. vytkla si soubor nějakých konkrétních společných cílů, musela by začít své členy nutit k jejich plnění a musela by jim také zabraňovat, aby využívali své znalosti pro své účely, což je právě základním znakem života svobodných

---

⁴⁵ JEŽEK, Tomáš. *Peníze*. In: ZNOJ, Milan, ed. *Naše současné spory o liberalismus*. Praha: Aleko, 1995, s. 94-98.

lidí a základem jejich společné prosperity. Jediným skutečně společným cílem lidí ve svobodné společnosti může proto být ochrana a udržování tržního řádu a v pravidlech správného chování. Snaží se dokázat nesmyslnost socialismu, který jde proti principům svobodné společnosti. Neboť k jeho zavedení je potřeba totalitních metod. Dle mého názoru se tak snaží použít motiv české zkušenosti s komunistickou totalitou a použít ho ke své protržní argumentaci.

Robert Holman je ekonomem z VŠE, bývalým poradcem mnoha politiků a výzkumníkem v Liberálním institutu. Ve svém eseji *Liberální řád – svoboda, právo, prosperita*⁴⁶ prezentuje liberální názor na tyto otázky. Touha po svobodě je nejpřirozenější vlastností člověka, kterou nelze potlačit. Svoboda není dar, který člověk dostává od společnosti, je to dar, který dostává od přírody, tak jako život, tak jako rozum. Ovšem míra skutečné svobody člověka závisí na uspořádání společnosti, v němž žije. V 18. století došlo k posunu od poddanské společnosti ke společnosti svobodné, od privilegií k rovnosti šancí, od přinucení a povinnosti k dobrovolné smlouvě, od slepé víry k rozumu, od poddanské shrbenosti k občanské hrdosti, kdy si člověk stále více uvědomoval svá přirozená práva a byl ochoten za ně bojovat. Občan si je vědom toho, že státní moc musí sloužit jemu a ne naopak. Tyto ideje razily cestu k liberálnímu řádu. Svoboda je v liberalismu nejpoužívanější koncept. Liberálové považují svobodu za vyvrcholení společenského vývoje a přirozené právo člověka. Samozřejmě svoboda v sobě zahrnuje svobodu podnikání a volného trhu.

Mnohonárodnost a mnohostátnost Evropy, různost církví, jejich oddělení od státu a jejich decentralizovaná organizace umožňovala konkurenci idejí a odstraňovala duchovní strnulost. Liberální řád nesměřuje k anarchismu. Považuje zákon za základní princip svobodné společnosti, který vymezuje pravidla hry a chrání přirozená práva člověka před kýmkoli, včetně samotného státu. Zákon je předpokladem svobody a opakem zvěle a útlaku, jímž se tak dobře daří tam, kde zákon chybí. Konkurence v liberálním podání vede ke společenskému pokroku. Liberálové ale také svojí ideologii staví na zákonech, pomoci kterých se stát stará o vynucování smluv. Tato argumentační linka se používala při obhajobách ekonomické transformace. Za její případné zneužití nemohlo zavádění volného trhu, ale laxnost při vynucování zákonů.

Svoboda je možnost učinit život šťastný podle vlastní volby a vlastnictví jsou materiální prostředky, umožňující zachovat život a učinit ho šťastným. Základní funkcí státu je tato práva respektovat a chránit. Proto musí být zákony státu v souladu s přirozenými právy. Ani demokraticky řízená společnost neskýtá ještě automaticky záruku přirozených práv každého

---

⁴⁶ HOLMAN, Robert. *Liberální řád – svoboda, právo, prosperita*. In: ZNOJ, Milan, ed. *Naše současné spory o liberalismus*. Praha: Aleko, 1995, s. 99-107.

člověka. Dle liberálů je tak svoboda jako přirozené právo nadřazené demokracii a bez níž nemůže demokracie fungovat.

Demokracie se realizuje prostřednictvím rovného a přímého volebního práva, které dává každému možnost volit a být volen do zákonodárných sborů, ale zákony přijímá většina proti menšině. Menšina se musí podřídit, ovšem jen s výhradou, že nejsou ohrožena ničí přirozená práva. Přirozená práva jsou více než demokracie, neboť ta není konečným cílem, ale prostředkem k ochraně přirozených práv. Liberálové vždy usilovali o to, aby zákony byly jasné, konkrétní, a aby tak dávaly co nejmenší moc úřadům interpretovat zákony podle své vůle. Hlavní je ale svoboda smlouvy. Zákony by měly upravovat jen to, co nemůže být předmětem dobrovolné smlouvy. Důležitá je také zásada, že se smlouvy musí dodržovat.

Základem hospodářské prosperity a bohatství je soukromé vlastnictví. Bez něho neexistuje iniciativa a iniciativa nemůže nikdy být spolehlivě nahrazena přinucením. Základní podmínkou úspěšného fungování hospodářství je sledování vlastního zájmu. Ve společnosti, kde vládne zákon a kde se dodržují smlouvy, nedává sledování vlastního zájmu nikomu možnost, aby získával na úkor jiného. Soukromé vlastnictví a jeho nedotknutelnost je taktéž jedním z hlavních principů liberalismu. Související obhajoba vlastního zájmu je v kontrastu se socialistickým chápáním společnosti. Ideu, že vlastní zájem je prospěšný pro celou společnost, tak liberálové museli v polistopadové době ospravedlnit.

Ján Pavlík je filozofem působícím na VŠE a jedním ze spoluzakladatelů Liberálního institutu. Ve své práci *K základním předpokladům liberální demokracie*⁴⁷ se zabývá rolí liberalismu v demokracii. Základním principem je „všechnu moc nikomu“. Tento princip se liberálové snažili během ekonomické transformace prosadit a zlomit moc státu nad občany. Důležitá je existence hluboce vžitých a zakořeněných tradic, svoboda lidského individua a s ní spojená práva jsou nejvyšší, takřka absolutní společensko-politickou a současně mravní hodnotou. Podstatné omezení státu v ekonomice (a v dalších odvětvích) se projevuje vznikem odpolitizované občanské společnosti, kde se vzájemný styk individuí nerealizuje mocensko-politickými prostředky, ale na bázi smluvních vztahů, které předpokládají dialog mezi svobodnými, rovnými a rovnoprávnými partnery. V kapitalismu přestává být politická moc jedinou cestou k dosažení majetku a prestiže. Pavlík se zde snaží popsat svoji vizi společnosti,

---

⁴⁷ PAVLÍK, Ján. *K základním předpokladům liberální demokracie*. In: ZNOJ, Milan, ed. *Naše současné spory o liberalismus*. Praha: Aleko, 1995, s. 108-111.

kteřá má dle mého názoru konkurovat tehdejšími idejím o občanské společnosti, které se v listopadovém myšlení objevovaly.

Ve vyspělých společnostech je vládní garnitura podrobována kontrole menšin, pokud porušuje občanská práva a svobody, tak ztrácí legitimitu. Zachování individuálních svobod a práv je vyšší hodnotou než prospěch, který by mohl vzniknout potlačováním práv opozice. Občan si totiž uvědomuje že může být útlak použit nejen proti opozici, ale i proti jemu samotnému. Princip vlády zákona je absolutně nadřazený jakékoliv svévolné moci vlády. Institucionalizovaná rovnost je v každém případě omezení individuální svobody, a tedy jejím protikladem. Zdůrazňuje negativní svobodu, na rozdíl od pozitivní svobody. Na konci textu dodává, že žádná skutečná demokracie kromě liberální demokracie neexistuje.

Důležitou postavou pro Liberální institut je i Václav Klaus. Tehdejší ministr financí, pozdější premiér a hlavní strůjce ekonomické transformace čerpal z liberálních idejí. Také se zpočátku v institutu angažoval a přednášel na jeho akcích. V průběhu devadesátých let se ale s institutem rozešel a ten Klausovo vládnutí a transformační kroky začal kritizovat. Na následujících řádcích popíšu Klausovo ideové smýšlení a srovnám je s ostatními členy Liberálního institutu.

Klaus ve své známé eseji *Proč jsem konzervativcem*⁴⁸ propojil liberalismus a konzervatismus. Odmítl, že by byl konzervatismus proti změnám a pokroku – že je anti-progresivní, anti-liberální a anti-sociální. Liberální institut se s konzervatismem neztotožňuje a často je s konzervativními hodnotami v rozporu. Například už v průběhu devadesátých let podporoval legalizaci marihuany.⁴⁹

Klausovým krédem není zachovat všechno staré, ale zachovat skutečné a osvědčené hodnoty. Nemá v úmyslu konstitutivní hodnoty vymýšlet a konstruovat, ale nacházet je v realitě, historii a v tradici, tedy přirozeném, spontánně vzniklém běhu světa. Hledáním principů ověřených časem se institut také zabýval. Klaus kritizuje „mudrce“, co vymýšlí stavební kameny civilizace. Ve společnosti, která spočívá na pilířích konzervativních hodnot, konzervativci vystupují „nerevolučně“ na jejich obranu. Pokud ale byly tyto hodnoty ve společnosti zničeny ve jménu utopických vizí progresivistických ideologů nebo intelektuálních snů, tak je jejich cílem „revoluční“ návrat k pravým hodnotám. Časté vymezování proti socialistickým intelektuálům najdeme i v pracích ostatních liberálů. Důraz na určitou „revolučnost“ je znát i

---

⁴⁸ KLAUS, Václav. *Proč jsem konzervativcem?* In: ZNOJ, Milan, ed. *Naše současné spory o liberalismus*. Praha: Aleko, 1995, s. 72-75.

⁴⁹ PAVLÍK, Ján ed. *Gary Becker v Praze*. Praha: Liberální institut, 1995, s. 80-82.

v jeho názorech na rychlou podobu privatizace a na využití maximální moci státu na její prosazení.

Konzervatismus nové doby tak musí být neumírněným a nemůže uzavírat kompromisy. Nekompromisnost při prosazování liberalismu byla například zdůrazňována při založení institutu. Konzervativce ale nechce minulost pasivně imitovat, ale restaurovat její trvalé hodnoty. Zejména individuální svobodu – tedy přirozené právo člověka svobodně hledat a svobodně volit své preference a štěstí. Toto přirozené právo prosazovali i členové institutu, které v této kapitole zmiňuji. Tento rozpor mezi liberalismem a konzervatismem považuje za anachronismus 18. století. Moderní konzervatismus se tak propojuje s klasickým liberalismem a prosazuje individualismus, svobodu a trh s jistým tradicionalismem, volajícím po restauraci morálních hodnot minulosti. Nechce konzervatismus prosazovat pomocí státních institucí, ale chce, aby byl v souladu s liberalismem zvolen svobodnou volbou. Silný stát může vést k leviatanovi a kolektivistickým ideologiím.

Hlásí se k evropskému liberalismu na rozdíl od amerického. Liberalismus více zdůrazňuje rozum a svobodu, tradicionalismus morálku, tradice a víru, ale tyto hodnoty nejsou podle něj v rozporu. Konzervatismus věří ve spontaneitu vývoje, v tradici a hodnoty, vytvořené a akumulované dlouhým vývojem minulosti, v trh, individualismus a svobodu jednotlivce, v moudrost a schopnost člověka, jemuž má stát sloužit a nejen ovládat. V této pasáži se Klaus snažil konzervatismus s liberalismem argumentačně propojit a připisuje konzervatismu liberální principy.

Na rozdíl od konstruktivismu, který vytváří utopické vize a konstrukce „spravedlivé společnosti“ a žádá jejich autoritativní prosazení, nemá úctu k tradici ani k jednotlivci, chce obětovat jednotlivce autoritě státu a vnutit mu vůli kolektivu, přesněji řečeno, elitářských intelektuálů či tribunů lidu, přesvědčených o vlastní výjimečnosti. Jedna věc je poznávat a pochopit přirozenost člověka a druhá „chtít ho naučit“ něco, co sám ještě nepochopil nebo k čemu nedospěl.

Jeho nepřítelem není rozum, ale pýcha rozumu. Necítí rozpor mezi svobodou a zákonem, protože jeho svoboda v sobě implicitně obsahuje respekt vůči svobodě jiných, a to je základním zákonem. Necítí rozpor mezi pokrokem a tradicí, protože obojí vychází ze stejného zdroje – z moudrosti života dějin. Necítí rozpor mezi svobodou a morálkou, protože morální hodnoty přijme člověk jen na základě své vlastní volby a nikdy z donucení. Cítí však rozpor mezi individualistickou přirozeností člověka a jeho nepřirozeným kolektivistickým porobením. Liberalismus je v konzervatismu obsažen, a proto je Václav Klaus konzervativcem.

Ve svém dalším eseji *Snahy o hledání třetí cesty nekončí*⁵⁰ se vymezuje proti alternativnímu směřování české společnosti, třetím cestám a občanské společnosti. Podle něj je stále hledána společnost svobodná a současně spravedlivá, výkonná a efektivní a současně paternalistická (a netrestající nevykon), stále se hledá něco, co by nebylo společností atomizovaných jednotlivců, ale zároveň ani byrokratickým státem. Historie ukázala, že tudy cesta nevede a stačí svoboda, politický pluralismus a trh a že je to nejlepší, co se dá pro spravedlivou, slušnou, solidární společnost vykonat. Klaus se snaží touto argumentací podpořit svoji politiku a odmítnout alternativy.

Jde o trh bez adjektiv, o standardní systém politických stran bez národních front a občanských hnutí. Odmítá zde také občanskou společnost. Je to víc než společnost svobodných občanů, protože se k jejímu východisku přidává jistá kolektivita, chápána jako doplnění a vylepšení. Definuje ji: „Občanská společnost kombinuje vizi společnosti autonomních jednotlivců s vizí existence skupin jednotlivců, které sdílejí shodné ideály a hodnoty.“ Tato kombinace není možná bez víry v rozum, který je tu proto, aby předepisoval tyto společenské normy a společné hodnoty. Uskutečňováním tohoto ideálu začne konečně rozum ztělesňovat obecné principy platné pro lidi ve všech obdobích. Historie 20. století ukázala, že tyto argumenty neplatí. Odmítla konstruktivismus, sociální inženýrství, rozum (kohosi vyvoleného) jako společenskou normu. Historickým neúspěchem totalitních ideologií se snaží vysvětlit správnost a prospěšnost své pravicové politiky.

Přirozené, dobrovolné sdružování do spolků, klubů, asociací je jedním z elementárních definičních prvků společnosti svobodných občanů. K tomu není třeba společenských reforem ve stylu občanské společnosti, ani novátorských teorií o tom, že je třeba nad hodnotu svobody postavit ještě hodnotu sdružování se nebo komunity. Sdružování se je logickým důsledkem existence obdobných zájmů určitých skupin občanů. Prosazují své zájmy, ale nemusí jít o vyšší pozitivní zájmy nebo zájmy obohacující společnost. Dle mého názoru je tato myšlenka příkladem „falešného liberalismu“ za který byl v pozdějších obdobích Klaus liberály kritizován. Snaží se zde odprosit liberální uspořádání společnosti od morálky.

Základem liberální ideologie je víra ve svobodný trh. Jeho existence a soukromé vlastnictví zajistí svobodu ve společnosti a povede k prosperitě. Demokracie není cílem, ale prostředkem dosažení tohoto společenského ideálu. Snaha o sociální reformu nutně vede k nesvobodě a k hrozbě diktatury všemocného státu. Kromě toho historie ukázala omyl tohoto přístupu.

---

⁵⁰ KLAUS, Václav. *Snahy o hledání třetí cesty nekončí*. In: ZNOJ, Milan, ed. Naše současné spory o liberalismus. Praha: Aleko, 1995, s. 91-93.

Přirozeným právem člověka je svoboda volby. Ta vede ke štěstí. Stát by ji neměl omezovat a soustředit se pouze na ochranu dobrovolně přijatých smluv pomocí zákonů. Jednotlivec by měl sledovat svůj zájem, a to povede k prosperitě společnosti.

Klaus se v mnoha bodech s Liberálním institutem shoduje. Ve svých esejích ale klade důraz na konzervatismus. Tím sice položil ideologický základ české pravici, ale v Liberální institut toto ideologické kombinování nevyznával. Dokonce ho přímo odmítal a propagoval nejen volný trh, ale i svobodnou společnost bez konzervativního dohledu. Liberální pojetí principů liberalismu se od Klausova liší. Zajímavé je z konstruktivního hlediska, že členové institutu přejímají svojí ideologii ze zahraničí a nehledají svojí inspiraci v domácím prostředí.

3. Liberální institut a ekonomická transformace

V této kapitole popisují konání a názory členů Liberálního institutu ve vztahu k ekonomické transformaci. Mojí ambicí není podat vyčerpávající výklad historie ekonomické transformace, ale jen zdůraznit momenty, na které měl Liberální institut vliv. Stěžejní postavou je Tomáš Ježek, ministr správy národního majetku a jeho privatizaci mezi lety 1990 až 1992 a později poslanec za stranu ODA, který byl nejvýše postaveným členem institutu ve státní správě. Poté se zabývám konkrétním případem důchodové reformy.

Tomáš Ježek a ostatní liberální ekonomové věřili, že není jiné východisko revolučního procesu než zavedení volného trhu a soukromého vlastnictví.⁵¹ Důležitým motivem také byla snaha zlomit moc státu nad jeho občany. To odkazuje na liberální princip „všechnu moc nikomu“. Ježek spoléhal na veřejné mínění, protože věřil, že lid je přirozeně na straně privatizace. Ostatně liberálové věřili, že je jejich ideologie pro člověka přirozená a lidé k ní přirozeně tíhnou. Pomocí transformace sliboval navrácení ekonomické situace před znárodněním a navázat tak na hospodářskou prosperitu První republiky.⁵² Zde je vidět snaha alespoň rétoricky navázat na českou historii.

Privatizací chtěl budovat základy otevřené společnosti. V jeho podání tak měla privatizace obsahovat co nejméně prvků diskriminace mezi Čechy a cizinci. Opravdový volný trh totiž umožňuje participaci všem, bez rozdílu jejich státních příslušností. Paradoxem transformace je, že liberálové žádali větší moc státu a ostře se vymezovali proti názorovým oponentům, protože tyto pravomoci měli umožnit ustanovení volného trhu a svobodné společnosti a pozdější zrušení těchto speciálních pravomocí. Je zajímavé z pohledu konstruktivistického institucionalismu sledovat, že se Ježek snažil tvořit liberální společnost i za cenu nepopulární politiky.

Počátky liberálního myšlení některých českých ekonomů se datují do dob Šikovy ekonomické reformy šedesátých let. Tehdy do ekonomického ústavu ČSAV (ale i jiných vědeckých institucí zaměřených na ekonomii) nastoupila mladá generace, která se začala podílet na formování této reformy. I po jejím neúspěchu byla ponechána ekonomickým institucím určitá volnost v bádání výměnou za ekonomické analýzy pro politické účely. Vědečtí pracovníci vyjížděli na stáže a studijní pobyty na Západ. Přes tyto styky se ekonomové dostali k dílům myslitelů klasického

---

⁵¹ JEŽEK, Tomáš. *Budování kapitalismu v Čechách: rozhovory s Tomášem Ježkem*. Praha: Volvox Globator, 1997, s. 15.

⁵² JEŽEK, Tomáš. *Zrození ze zkumavky: svědectví o české privatizaci 1990-1997*. Praha: Prostor, 2007, s. 13-17.

liberalismu – Hayekovi, Misesovi a Friedmanovi. To zásadně ovlivnilo jejich ideologické směřování, které více prohlubovali při neformálních setkáních a seminářích.⁵³

V tomto kruhu liberálních ekonomů se kromě Ježka a Klause pohybovali pozdější ministři Vladimír Dlouhý, Karel Dyba, Josef Zieleniec, Jan Stráský, Ivan Kočárník nebo guvernér České národní banky a premiér Josef Tošovský. Velká část polistopadové vládní elity tak byla členy tohoto liberálního kruhu. Z pohledu sociologického institucionalismu se tedy většina znala a své spolupracovníky sháněli podle svých kontaktů z předrevolučního období. Přesto i vládní ekonomové přiznávají, že se v 90. letech odtrhli od vývoje v ekonomii a využívali hlavně své znalosti nabyté před rokem 1989.⁵⁴ Politickým úkolem těchto liberálů bylo porazit koncepci reformy socialismu z roku 1968. Tu pokládaly za hlavní nebezpečí schopné zamezit transformaci společnosti a zvrátit průběh revoluce.⁵⁵

Tito lidé se během listopadových událostí dostali do vedoucích pozic na ekonomických ministerstev. Velmi rychle se zhostili úkolu rychlého zavedení volného trhu v Československu. Hlavní úlohu mělo ministerstvo financí ČSFR vedené Klausem, kde Ježek působil jako poradce. Liberálové studovali příklady privatizace ve světě, ale v ČSFR bylo třeba vybudovat celou infrastrukturu trhu.⁵⁶ Také se museli vypořádat s mizivými úsporami obyvatel, za které by mohli privatizované podniky nakoupit. Zrodil se tak koncept kupónové privatizace, kdy se v podstatě podniky v podobě kupónů rozdají.⁵⁷ Tato metoda měla, kromě výhodné rychlosti provedení, sloužit k poučení společnosti o fungování volného trhu.

Od června 1992 působil Tomáš Ježek na postu ministra pro správu národního majetku a jeho privatizaci. V této funkci prosadil restituce jako částečné odškodnění postiženým znárodněním. Tento pokus o spravedlivé navrácení je ojedinělým v kontextu ostatních transformujících se ekonomik východního bloku. Dalším důležitým krokem byla malá

---

⁵³ JEŽEK, Tomáš. *Budování kapitalismu v Čechách: rozhovory s Tomášem Ježkem*. Praha: Volvox Globator, 1997, s. 27-99.

⁵⁴ JEŽEK, Tomáš. *Zrození ze zkumavky: svědectví o české privatizaci 1990-1997*. Praha: Prostor, 2007, s. 25-27.

⁵⁵ MYANT, Martin. *Vzestup a pád českého kapitalismu: ekonomický vývoj České republiky od roku 1989*. Praha: Academia, 2013, s. 36-37.

⁵⁶ JEŽEK, Tomáš. *Zrození ze zkumavky: svědectví o české privatizaci 1990-1997*. [1. vyd.]. Praha: Prostor, 2007, s. 31-32.

⁵⁷ JEŽEK, Tomáš. *Budování kapitalismu v Čechách: rozhovory s Tomášem Ježkem*. Praha: Volvox Globator, 1997, s. 100-106.

privatizace. To byl výsledek společenským tlakům na rychlou transformaci. Taktéž zde hraje roli i snaha o brzké ustanovení sektoru soukromého podnikání a brzké ustavení kapitalismu.⁵⁸

I přes tyto úspěchy se začal Ježek s Klausem politicky střetávat. Sporem bylo organizační provedení velké privatizace a pozdější rozepře ve sdělovacích prostředcích. Dokonce Ježek Klause a jeho spolupracovníky obvinil z „falešného liberalismu“. Ten má být ve skutečnosti vzpourou proti pravidlům správného chování, proti tradicím, vysmívá se tradiční morálce a útočí na ně jako na původce lidské nesvobody oproti liberalismu, který je spojen s disciplínou pravidel správného chování.⁵⁹ Ježek tak z ministerstva v roce 1992 odchází a nadále působí jako poslanec za Občanskou demokratickou alianci a předseda Fondu národního majetku, pomocí něhož privatizace probíhala. Během transformace 61 % majetku stát bezúplatně převedl na osoby pomocí kuponové privatizace, restitucí nebo převedl do majetků obcí, 39 % majetku prodal převážně zahraničním zájemcům.⁶⁰

Příjmy privatizace měli, kromě oddlužování podniků a samotné realizace privatizace plynout i do ustavení neziskového sektoru. Vytvořil se Nadační investiční fond, který poskytoval investice do vznikajících neziskových společností. Příjmy privatizace také měli položit základy reformě penzí a sociálního zabezpečení. To mělo v liberálním podání alespoň z části záviset na kapitálových výnosech. V těchto opatřeních Ježek připomínal myšlenka F. A. Hayeka, který ve svých dílech zmiňuje důležitost neziskového sektoru. První porevoluční vláda ale tuto reformu nestihla realizovat a pozdější vlády už na tento pokus nenavázaly. Ježek to dává za vinu Klausovy a jeho „kuponového fundamentalismu“. Ten se zaměřoval jen na kuponovou část privatizace a odmítal řešit problémy přesahující jedno volební období.⁶¹

Častou kritizovanou kapitolou privatizace byly nejrůznější podvody, „tunelování“ a jiné majetkové zločiny. Liberálové odmítali jakékoliv prověřování majetku nebo osob zapojených do privatizace. Toto prověření by jen zpomalovalo její průběh a je to další z příkladů nesprávně „vševědoucnosti“ státu.⁶² Z těchto jevů Ježek obviňuje selhání policie a soudů. Naopak věřil, že privatizace byla po ekonomické stránce provedena výborně a Česko přivede

---

⁵⁸ JEŽEK, Tomáš. *Budování kapitalismu v Čechách: rozhovory s Tomášem Ježkem*. Praha: Volvox Globator, 1997, s. 131-143.

⁵⁹ JEŽEK, Tomáš. *Zrození ze zkumavky: svědectví o české privatizaci 1990-1997*. Praha: Prostor, 2007, s. 194-195.

⁶⁰ JEŽEK, Tomáš. *Zrození ze zkumavky: svědectví o české privatizaci 1990-1997*. Praha: Prostor, 2007, s. 129.

⁶¹ JEŽEK, Tomáš. *Zrození ze zkumavky: svědectví o české privatizaci 1990-1997*. Praha: Prostor, 2007, s. 135-137.

⁶² JEŽEK, Tomáš. *Zrození ze zkumavky: svědectví o české privatizaci 1990-1997*. Praha: Prostor, 2007, s. 55.

k ekonomickému zázraku. Kritiku podcenění morálky Ježek odvracel tvrzením, že to je jen pozůstatek předlistopadového myšlení a důvěry ve všemocný a vševědoucí stát.⁶³

24. dubna 1995 pořádal Liberální institut seminář s názvem Deregulace hospodářství. Zde chválil dosavadní vývoj ekonomické transformace. Varoval ale před regulací ekonomiky a podporoval další přijímání deregulačních opatření. Jinak by se regulace mohly stát brzdou v rozvoji a další liberalizaci české ekonomiky.⁶⁴ Hlavní referát přednesl Robert Holman. 2 koreferáty přednesli ekonomové, kteří nebyli součástí Liberálního institutu – Zdeněk Šrein a Michaela Erbenová. Ti se základními tezemi Holmana souhlasí, rozporují ho jen v některých konkrétních opatřeních a doplňují některé aspekty, které Holman nezmínil.

Velká kritika přišla v roce 1997, kdy vláda přišla s opatřeními o měnové restrikci. Liberálové to brali jako popření dosavadního kursu privatizace. Podle indexu ekonomické svobody Liberálního institutu se ČR začala propadat v žebříčkách hodnocení postkomunistických zemí. Liberální institut kritizoval pozastavení transformace a navrhoval další kolo kupónové privatizace. Liberálové také kritizovali nedokončenou privatizaci a ponechání vlastnictví některých velkých podniků (například ČEZ nebo České dráhy) v rukou státu. Dokonce jeho prezident Schwarz doufal, že nastupující vláda sociální demokracie obnoví privatizační úsilí. Na rozdíl od pravicové vlády, která ve snaze zachránit svoji křehkou vládní většinu, transformaci zastavila. Toto přání se nevyplnilo, a tak Liberální institut v druhé polovině devadesátých let vládní kroky ostře kritizuje.⁶⁵

V této kapitole jsem ukázal, že začátek transformace do roku 1992 probíhal ke spokojenosti ekonomů klasického liberalismu. Vládní kroky nadšeně podporovali. Nepochybně to bylo kvůli Tomáši Ježkovi, ale i dalším liberálům na vlivných státních pozicích. Od nástupu Klause na pozici premiéra je ale toto nadšení opustilo. Zvláště období konce druhé Klausovy vlády, která pozastavila privatizaci, Liberální institut tvrdě kritizuje. S vládou se Liberální institut také rozchází personálně a liberálové již neobsazují důležité pozice úředníků nebo poradců.

3.1 Liberální institut a penzijní reforma

Jedním z problémů, kterým ČR v průběhu transformace čelila, byl penzijní systém zděděný z předešlého režimu. Vlády Václava Klause se snažily o jeho reformu a její snahy rozpoutaly společenskou diskusi. Do té se zapojil i Liberální institut. Hlavním expertem na institutu na

---

⁶³ JEŽEK, Tomáš. *Zrození ze zkumavky: svědectví o české privatizaci 1990-1997*. Praha: Prostor, 2007, s. 27-28.

⁶⁴ *Deregulace v českém hospodářství: texty k semináři*. Praha: Aleko, 1995.

⁶⁵ SCHWARZ, Jiří. *Za liberální řád*. Praha: Liberální institut, 2003, s. 75-81.

problematiku důchodového systému byl Ondřej Schneider. Ten na toto téma vydal v Liberálním institutu publikaci *Negativní důchodová daň a její aplikace v české politice* již v roce 1993.⁶⁶

29. května 1995 uspořádal v institutu seminář s názvem Státní penzijní systémy – časovaná bomba?⁶⁷ Zde ve svém referátu hodnotil dosavadní počínání vlády a navrhoval liberální řešení. Kritizuje dosavadní důchodový systém založený na mezigenerační solidaritě. Tedy, že pracující obyvatelé platí důchody penzistům pomocí daní. To vedlo ke spoléhání občanů na stát a rozrušilo tradiční rodinné vazby. V tomto případě o péči důchodců v rámci rodiny. Kromě toho demografický vývoj ukazuje neudržitelnost systému. Mladší generace občanů jsou méně početné a dosavadní systém nebude v budoucnosti schopen zaplatit důchody zvyšujícímu se počtu penzistů.

Neudržitelnost vidí ve všech důchodových systémech západní Evropy, které se řídili politikou tzv. welfare state. Selhání reforem příkládá fenoménu, který pojmenoval „diktatura volební schránky“. Tedy že vlády upřednostňují krátkodobá řešení problémů (třeba půjčování peněz na dotování důchodového systému) ve snaze zajistit si vítězství v dalších volbách. Potřebné komplexní reformě se vyhýbají, protože její pozitivní důsledky se projeví až za delší čas a mezitím jsou přijatá opatření nepopulární.

Jako liberální řešení situace prezentuje penzijní systém založený na soukromých fondech. Každý občan by si povinně spořil na svůj vlastní fond u soukromé pojišťovny. Princip mezigenerační solidarity by tak byl nahrazen principem vlastní odpovědnosti a generační spravedlností. Také by se odstranil vliv státu nad osudem penzistů a pokušení důchodce „uplácat“ před volbami. Odstranil by se problém neudržitelnosti, a navíc by se zvýšily úspory a investice. Schneider svoje argumenty opírá o výsledky důchodové reformy vlády generála Pinocheta v Chile, která je založená soukromém penzijním pojištění. Koreferáty přednesli bývalý ministr práce a sociálních věcí Milan Horálek a ekonomka Olga Výborná. Ti souhlasili s nutností penzijní systém reformovat, hlavně ho odstátnit. Schneiderův plán na povinné soukromé pojištění ale zkritizovali.

První porevoluční vlády důchodový systém jen mírně upravili, např. odstranili diskriminaci osob samostatně výdělečně činných nebo valorizovali důchody.⁶⁸ Liberálové v této době

---

⁶⁶ *Ročenka*. Praha: Liberální institut, 1998.

⁶⁷ *Státní penzijní systémy - časovaná bomba?: texty k semináři*. Praha: Aleko, 1995.

⁶⁸ BELČEV, Daniel. *Důchodový systém v ČR – vývoj po roce 1989 a jeho reforma*. Praha, 2013. Rigorózní práce (PhDr.) Univerzita Karlova, Fakulta sociálních věd, Institut sociologických studií. Katedra veřejné a sociální politiky. Vedoucí rigorózní práce Prof. PhDr. Martin Potůček, CSc., MSc., s. 40-41.

navrhovali spojit důchodovou reformu s privatizací majetku. Podle jejich nápadů by privatizace částečně financovala penzijní reformu.⁶⁹ Ježek ze své pozice ministra a poslance navrhoval založení privatizačního fondu, který by pomohl reformu provést. Těchto návrhů ale tehdejší vláda nevyužila.

První Klausova vláda si v programovém prohlášení⁷⁰ dala za úkol transformaci důchodového systému. Chtěla jeho financování oddělit od státního rozpočtu, vytvořit soustavu samotných pojišťovacích ústavů a doplnit systém připojištěním.⁷¹ Těmto úkolům vláda dostala jen z části. Dokázala prosadit zákon o připojištění, ale vytvořit systém pojišťoven nebo oddělit financování už neprosadila. Namísto reformy se vydala cestou snižování nákladů stávajícího důchodového systému pomocí odložení doby odchodu do důchodů. Tyto snahy Schneider hodnotí: „Reforma důchodového systému jde správným směrem, zůstává však na půl cesty“.⁷²

Ondřej Scheider se v roce 1996 stal poradcem na ministerstvu průmyslu a obchodu ve druhé Klausově vládě. Tato vláda ale pokračovala v nastoleném kurzu a znovu proklamovala snahu oddělit důchodový systém od státního rozpočtu.⁷³ Významnou úpravu penzijního systému neprovedla, neboť narážela na odpor opozice a odborů. Po jejím pádu nastoupila úřednická vláda Josefa Tošovského. Ta chtěla provést rozbor systému důchodového pojištění a zpracovat koncepci jeho reformy. Členové této vlády byli bývalí ministři z druhé Klausovy vlády Stanislav Volák (ministr práce a sociálních věcí) a Ivan Pilip (ministr financí), kteří měli názorově blízko ke Schneiderovi a jeho koncepci reformy. Návrh této liberální reformy ale neprosadili, neboť zásadně nesouhlasily odbory a ČSSD.⁷⁴

V mém příkladu se prolíná racionalistická a sociologická perspektiva institutu. Institut svoje stanoviska šířil pomocí publikací a semináře. Samotný návrh na prosazení liberální podoby reformy ale vznikl díky vazbám politiků na poradce Schneidera.

---

⁶⁹ *Státní penzijní systémy - časovaná bomba?: texty k semináři*. Praha: Aleko, 1995, s. 13-14.

⁷⁰ *Programové prohlášení vlády*. Praha: Vláda ČR, 1992.

⁷¹ BELČEV, Daniel. *Důchodový systém v ČR – vývoj po roce 1989 a jeho reforma*. Praha, 2013. Rigorózní práce (PhDr.) Univerzita Karlova, Fakulta sociálních věd, Institut sociologických studií. Katedra veřejné a sociální politiky. Vedoucí rigorózní práce Prof. PhDr. Martin Potůček, CSc., MSc., s. 41-51.

⁷² *Státní penzijní systémy - časovaná bomba?: texty k semináři*. Praha: Aleko, 1995, s. 25.

⁷³ *Programové prohlášení vlády*. Praha: Vláda ČR, 1996.

⁷⁴ BELČEV, Daniel. *Důchodový systém v ČR – vývoj po roce 1989 a jeho reforma*. Praha, 2013. Rigorózní práce (PhDr.) Univerzita Karlova, Fakulta sociálních věd, Institut sociologických studií. Katedra veřejné a sociální politiky. Vedoucí rigorózní práce Prof. PhDr. Martin Potůček, CSc., MSc., s. 54.

Závěr

Na začátku své práce jsem stanovil hypotézu, že Liberální institut vytvořil specifickou organizační platformu, díky které lidé z akademického prostředí mohli významně ovlivňovat ekonomickou transformaci a mohli mít politický vliv, ačkoliv se neorganizovali v politické straně a neúčastnili se politické soutěže o hlasy občanů. Institutu se nepochybně organizační platformu podařilo vytvořit. Z klubu zájemců o liberální filozofii při univerzitě se institut vyvinul do podoby profesionální organizace. Kvůli zvýšení efektivity vedení institutu centralizovalo moc do svých rukou. Specifickým znakem institutu byla snaha uplatnit liberální ideje ať už ve svých organizačních pravidlech nebo svém konání. Institut také požadoval ideologickou věrnost svých členů. V institutu se pořádaly semináře určené pro odbornou veřejnost, politiky a podnikatele. Na nich přednášeli hlavně akademici spojení s Liberálním institutem – ať už jeho členové nebo sympatizanti. Společně s vydáváním publikací o liberalismu a ekonomických tématech to byl jeden ze způsobů, jak institut ovlivňoval veřejnou debatu. Svoji činnost začal koordinovat s ostatními liberálními subjekty v rámci Centra liberálních studií. Úspěšně se institut integroval do mezinárodního liberálního hnutí. Ze začátku své existence se opíral o pomoc zahraničních institutů a využíval osobních kontaktů k propojování českých politiků a podnikatelů se zahraničím. Přednášky známých liberálních myslitelů se staly společenskými událostmi přitahující zájem politiků i médií. Tyto návštěvy a mezinárodní kontakty používal k institut k rozšíření svého vlivu a mediálního obrazu.

Jádro zakladatelů a členů Liberálního institutu pocházelo z VŠE. Kromě personálního propojení byla VŠE s institutem propojena i smluvně. Členy institutů bylo také mnoho vládních poradců a úředníků. Nejvíce prominentním členem byl Tomáš Ježek, který byl jedním ze strůjců prvních let ekonomické transformace. V práci jsem napsal, že snaha o dosazování vlastních členů do poradenských pozic byl jeden z nepřiznaných programových cílů institutu. Liberální akademici se tak snažili využít vlivu a kontaktů institutu k budování vlastní profesní kariéry a šíření svého liberálního světonázoru. V práci jsem se také zabýval postavou Václava Klause, který byl hlavním aktérem ekonomické privatizace. Jeho ideologie se ale od Liberálního institutu lišila. Přesto Liberální institut vkládal do transformačního procesu velké naděje. Ze začátku podporoval vládní kroky, které vnímal jako cestu k ustanovení vysněné liberální společnosti. V průběhu devadesátých let se ale naděje institutu rozplynuly a jeho členové vyjadřují zklamání nad nedokonalým průběhem privatizace. V roce 1998 je už v opozici k pravicové vládě a viní ji ze selhání a zradě liberálních idejí.

Jedním z hlavních pilířů činnosti institutu bylo zaměření na vzdělávání. Hlavně spolupracoval s přední českou ekonomickou univerzitou VŠE. Přesto se v průběhu devadesátých let snažil rozšířit svůj záběr i mimo tuto vysokou školu. Institut tak přímo neovlivňoval ekonomickou transformaci, ale směřování českého ekonomického vzdělání v určujícím období transformace. Troufám si tak tvrdit, že Liberální institut široce ovlivnil českou ekonomii. Toto úsilí, které pokračuje až dodnes, může být předmětem jiného výzkumu.

Jak už jsem zmínil, nejvlivnější postavou Liberálního institutu byl Tomáš Ježek. Ten byl schopen ze své funkce ministra privatizace prosazovat liberální perspektivu při transformaci. Po jeho odchodu v roce 1992 ale postupně odcházejí i další významní členové institutu z vysokých funkcí. Nepochybně to má souvislost s osobní ale i názorovou roztržkou s Václavem Klausem.

Přesto jsem ve své práci potvrdil stanovenou hypotézu. Ta se dá ilustrovat i na příkladu penzijní reformy. Liberální institut poskytl akademikovi Schneiderovi finance a prostor pro vydávání publikací a pořádání seminářů. Následně se díky svojí činnosti stal poradcem ekonomických ministrů. Tento osobní vliv na ministry měl nepochybně větší dopad než odborná debata. Ten také vedl ke snaze prosadit liberální návrh důchodové reformy. Příznačné je, že se tento návrh ministři snažili prosadit během Tošovského úřednické vlády a tudíž bez mandátu schváleného voliči ve volbách.

Politické dění polistopadového období je obsažně zkoumáno. Přesto někteří aktéři, kteří nebyli součástí hlavního proudu tehdejší politiky, na svůj výzkum ještě čekají. V mé bakalářské práci jsem se pokusil zkoumat Liberální institut jako aktéra tehdejší přelomové doby. Nepochybně by další archivy nebo přímá svědectví tehdejších účastníků odhalily další aspekty, které mi unikly. To ale může být objektem bádání dalších prací, které můžou zjistit více o činnosti českých liberálů devadesátých let, ale i dalších aktérů transformace České republiky v demokratický a svobodný stát.

Seznam literatury

Primární zdroje literatury:

Archivní materiály Liberálního institutu:

Das Liberale Institut in Prag, Praha: Liberální institut, 1991.

Smlouva o spolupráci. Praha: Liberální institut, 1991.

Ročenka. Praha: Liberální institut, 1991.

Ročenka. Praha: Liberální institut, 1998.

Stanovy organizace Pražský liberální institut. Praha: Liberální institut, 1990.

Statut Liberálního institutu. Praha: Liberální institut, 1990 (s ručně psanými poznámkami).

Statut Liberálního institutu. Praha: Liberální institut, 1990.

SCHWARZ, Jiří. *Dopis Miltonu Friedmanovi z 6.2. 1991*. Praha: Liberální institut, 1991.

SCHWARZ, Jiří. *Dopis Václavu Klausovi z 1.3.1991*. Praha: Liberální institut, 1991.

FRIEDMAN, Milton. *Dopis Jiřímu Schwarzovi z 6.3. 1991*. Praha: Liberální institut, 1991.

ŠEVČÍK, Miroslav. *Confirmation letter 3.5.2007*. Praha: Liberální institut, 2007.

Publikace Liberálního institutu (vydané i v jiných nakladatelstvích):

Deregulace v českém hospodářství: texty k semináři. Praha: Aleko, 1995.

PAVLÍK, Ján ed. *Gary Becker v Praze*. Praha: Liberální institut, 1995.

PAVLÍK, Ján ed. *Milton Friedman v Praze*. Praha: Liberální institut, 1998.

SCHWARZ, Jiří. *Za liberální řád*. Praha: Liberální institut, 2003.

Státní penzijní systémy - časovaná bomba?: texty k semináři. Praha: Aleko, 1995.

Ostatní primární zdroje:

Programové prohlášení vlády. Praha: Vláda ČR, 1992.

Programové prohlášení vlády. Praha: Vláda ČR, 1996.

ZÁMEČNÍK, Miroslav. *Skrovné začátky, vysoké odhodlání*. Svět hospodářství. Praha, 1990, roč. 31, č. 9.

Sekundární zdroje literatury:

Knihy a sborníky:

JEŽEK, Tomáš. *Budování kapitalismu v Čechách: rozhovory s Tomášem Ježkem*. Praha: Volvox Globator, 1997.

JEŽEK, Tomáš. *Zrození ze zkumavky: svědectví o české privatizaci 1990-1997*. Praha: Prostor, 2007.

MARSH, David a STOKER, Gerry, ed. *Theory and methods in political science*. 3rd ed. Houndmills: Palgrave Macmillan, 2010.

MYANT, M. R. *Vzestup a pád českého kapitalismu: ekonomický vývoj České republiky od roku 1989*. Praha: Academia, 2013.

ZNOJ, Milan, ed. *Naše současné spory o liberalismus*. Praha: Aleko, 1995.

Články:

HALL, Peter A. a TAYLOR, Rosemary C. R. *Political science and the three new institutionalisms*. In: *Political Studies*. 1996, 44(5), s. 936-957.

MARCH, James G. a OLSEN, Johan P. "*The New Institutionalism: Organizational Factors in Political Life*." In: *The American Political Science Review*. 1984, 78(3), s. 734-749.

STEPHEN, Bell. *Do We Really Need a New 'Constructivist Institutionalism' to Explain Institutional Change?* In: *British Journal of Political Science*. 2011, 41(4), s. 883-906.

Kvalifikační práce:

BELČEV, Daniel. *Důchodový systém v ČR – vývoj po roce 1989 a jeho reforma*. Praha, 2013. Rigorózní práce (PhDr.) Univerzita Karlova, Fakulta sociálních věd, Institut sociologických studií. Katedra veřejné a sociální politiky. Vedoucí rigorózní práce Prof. PhDr. Martin Potůček, CSc., MSc.